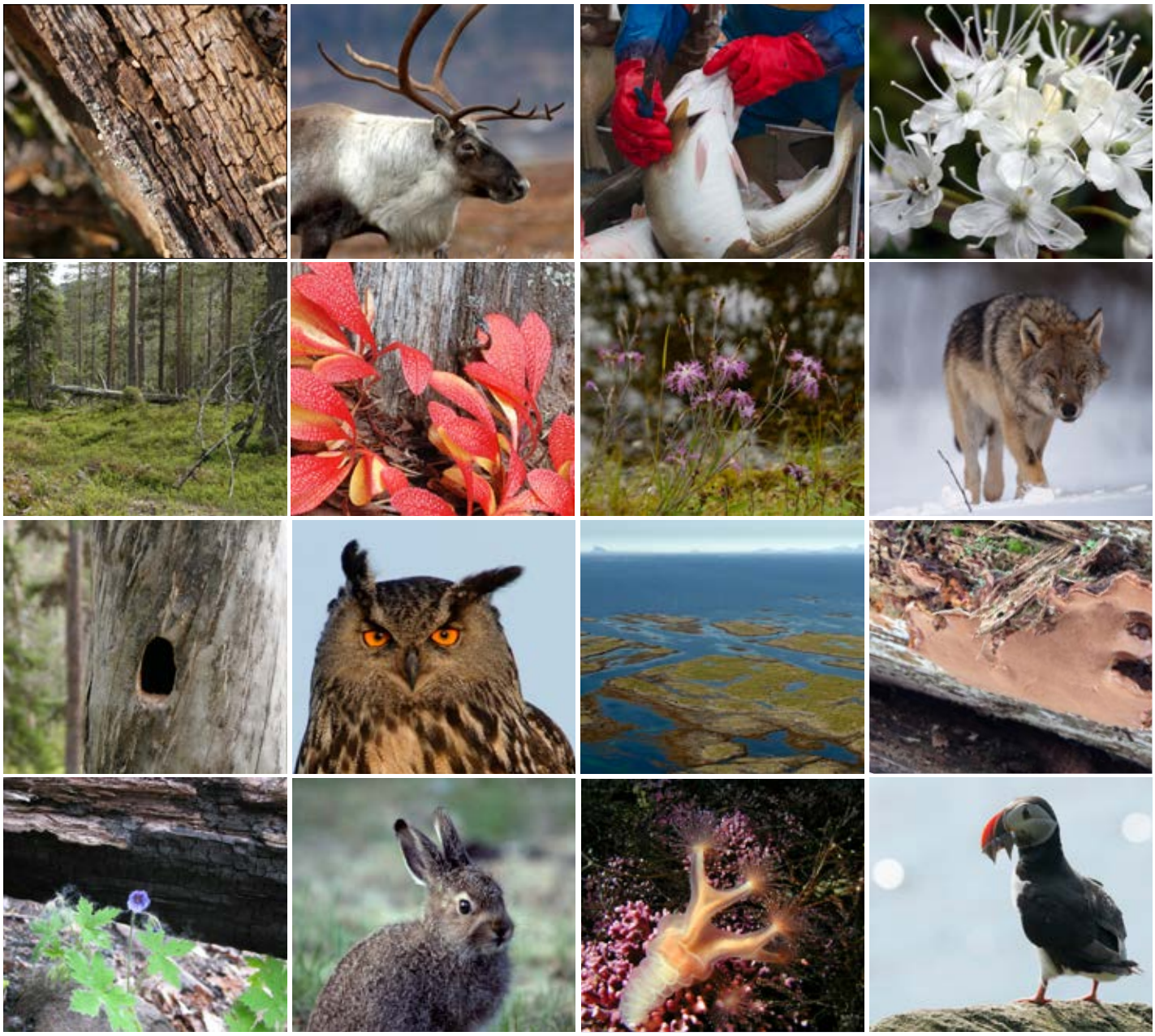

33 forslag for naturen

Innspill til Stortingets behandling av
Naturmangfoldmeldingen

33 forslag for naturen

Naturmangfoldet er truet. Globalt er vi trolig på vei inn i den sjette masseutryddelsesperioden jorda har opplevd. Intakt natur og arter forsvinner i et urovekkende tempo, samtidig som det også er dokumentert dramatiske bestandsreduksjoner hos mange arter i løpet av få tiår. Arealendringer er den største trusselen mot naturmangfoldet i dag, mens trusselen fra klimaendringer er økende. Samtidig er en robust natur en viktig livsforsikring mot et klima i endring.

FNs generalforsamling vedtok høsten 2015 at tapet av naturmangfold skal stanses, både på land og i havet. FNs bærekraftsmål styrker og understreker naturmangfoldmålene som ble vedtatt under biomangfoldkonvensjonen, de såkalte Aichi-målene. Formålet med Meld. St. 14 Natur for livet (Naturmangfoldmeldingen) er å presentere en handlingsplan for hva Norge må gjøre for å stanse tapet av naturmangfold og oppfylle målene Norge politisk har forpliktet seg til i FN.

Hvorfor skal vi stanse tapet av naturmangfold? Tre av de viktigste grunnene er:

1. Naturen har egenverdi, og vi som mennesker har ikke rett til å utrydde andre arter, uansett om det er korallrev, hubro, lav eller gaupe som står i fare for å forsvinne.

2. Naturen gir oss utallige økologiske tjenester våre samfunn er helt avhengig av. Dette er for eksempel mat, medisiner, rent vann og ren luft, samt viktige tjenester som karbonbinding, klimaregulering og kretsløp av vann og næringsstoffer. Å bevare en robust natur er en nødvendighet for å sikre livsgrunnlaget vårt.

3. En intakt og rik natur gir oss opplevelser og gjør livene våre rikere.

Vi skal altså ta vare på naturen fordi vi som mennesker er avhengig av den, men også fordi den har verdi i seg selv.

I stortingsmeldingen «Natur for livet» fremmes få nye tiltak for å stanse tapet av naturmangfold, og meldingen svarer derfor ikke på utfordringene. Vi lanserer her 33 konkrete forslag som vil bidra til å stanse tapet av naturmangfold og styrke naturmangfoldmeldingen.

Vårt håp er at Stortinget i vår får en god og opplyst debatt om en av de aller største utfordringene menneskene står overfor, og fatter vedtak som gjør at vi klarer å stanse tapet av naturmangfold.

Heidi Sørensen, WWF-Norge
Dag O. Hessen, professor i biologi
Anne Sverdrup Thygeson, professor i biologi
Arne Nævra, biolog og filmprodusent
Anne Breistein, Sabima
Jorunn Vallestad, Naturvernforbundet
Halvard Raavand, Greenpeace
Trude Myhre, WWF-Norge
Christian Steel, Sabima
Martin Eggen, Norsk Ornitologisk Forening

Innhold

4 Styrk forvaltningsplanene for havområden
6 Livet i havet trenger vern
7 Handlingsplan for sjøfugl – prioriter lunde!
10 Hubro og ålegraseng – kystlandskapet
12 Vern vassdrag og prioriter elvemuslingen
14 Villaks - merk individer og bruk kvalitetsnormen
16 Vern 10 prosent av skogen
18 Forby hogst i gammelskogen og prioriter huldrestry!
20 Bevar de siste villmarkene
22 Nye nasjonalparker
24 Utvalgte kulturlandskap
26 Vipe, heroringvinge, og styvingstrær – artsrikt kulturlandskap
28 Restaurering av natur
30 Miljøkvalitetsnorm for villrein, rype, hare, skogshøns og bever
32 Miljøkvalitetsnorm for økosystemene – myra først!
34 Styrk naturindeksen
36 Overvåking av natur
37 Økologisk grunnkart for Norge
38 Miljøkompetanse og kapasitet i kommunene
39 Nytt forskningsprogram om økologi
40 Globalt kunnskapsløft for natur
42 norske bedrifter i utlandet og naturmangfold
44 Har norsk natur like god beskyttelse som naturen i EU?
46 Bekjemp naturkriminalitet
48 Styrk naturens rettssikkerhet

Foto: Skreifiske. Arne Nævra

Styrk forvaltningsplanene for havområdene

De helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplanene for havområdene er det viktigste grepet vi har i Norge å sikre bærekraftig bruk og vern av havressursene. For at forvaltningsplanene skal kunne gi oppdaterte rammer for en økosystembasert forvaltning, må de oppdateres og revideres jevnlig.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen oppdatere de helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplanene for våre havområder hvert femte år og revidere dem hvert tiende år.

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en oppdatert forvaltningsplan for Norskehavet, slik at den kan behandles i inneværende stortingsperiode.

Begrunnelse:

Det var i stortingsmeldingen «Rent og rikt hav» lagt fram av regjeringen Bondevik i 2002 at systemet med helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplaner for våre havområder først ble beskrevet. Etter den tid har alle havområdene fått sin forvaltningsplan. Dette har vært et nybrottsarbeid Norge har høstet internasjonal anerkjennelse for, og EUs havmiljødirektiv har hentet inspirasjon fra forvaltningsplanene.

Trenger et fast system

De helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplanene for norske havområder er det viktigste grepet vi har i Norge for å sikre bærekraftig bruk og vern av havressursene. Skal forvaltningsplanene fortsatt være vitale og avgjørende for hvordan rammene for en økosystembasert forvaltning skal foregå, må de oppdateres og revideres jevnlig. En revidering, med innhenting av ny kunnskap hvert 10. år – og en oppdatering for å sjekke måloppnåelse hvert femte år, vil sikre at forvaltningsplanene for våre havområder både er forutsigbare dynamiske og inneholder oppdaterte avveininger.

Forvaltningsplanen for Norskehavet trenger oppdatering

Regjeringen skriver i stortingsmeldingen at den ikke ser behov for å oppdatere forvaltningsplanen for Norskehavet nå, fordi hovedtrekkene i miljøtilstanden og bruken av Norskehavet ikke har endret seg. Vi mener dette er en merkelig konklusjon, særlig ettersom flere av miljømålene i forvaltningsplanen Stortinget behandlet i 2009 ikke er nådd. Det gjelder blant annet beskyttelsen av særlig verdifulle og sårbare områder (SVO). Kun i fem av de elleve områdene som er særlig verdifulle og trenger ekstra beskyttelse, er miljømålene nådd. Når miljømål ikke nås, må regjeringen gå til Stortinget med forslag til en oppdatert forvaltningsplan, som må inneholde tiltak for å nå miljømålene.

I stortingsmeldingen omtales måloppnåelsen i eksisterende forvaltningsplan for Norskehavet i to små avsnitt, hvor det står: «Målene er gjennomgått og kommentert i faggrunnlaget, og har blitt tildelt en status ut fra informasjon fra indikatorer og fra vedtatte tiltak som er satt i gang, eller på grunn av andre former for resultater eller vurderinger. For nærmere omtale vises det til faggrunnlaget.» Her blir ikke engang Stortinget informert om den manglende måloppnåelsen.

Iskant uten beskyttelse mot oljeaktivitet

Siden forvaltningsplanen for Norskehavet ble vedtatt i 2009, er det kommet mye ny kunnskap om områdene rundt Jan Mayen. Vesterisen, som er iskanten mellom Jan Mayen og Grønland, har i dag ikke den samme beskyttelsen som iskanten i Barentshavet. En oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet må sikre Vesterisen beskyttelse mot petroleumsvirksomhet.

Marin forsøpling

Kunnskap, beskrivelse og dermed også håndtering av marin forsøpling mangler helt i forvaltningsplanen for Norskehavet fra 2009. Ifølge FNs miljøprogram (UNEP, 2015) havner globalt over 8 millioner tonn søppel i havet hvert år. Marin forsøpling har mange negative konsekvenser for fisk, sjøfugler, marine pattedyr, krepsdyr og det øvrige marine miljø. En oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet må inneholde mål om og tiltak mot marin forsøpling.

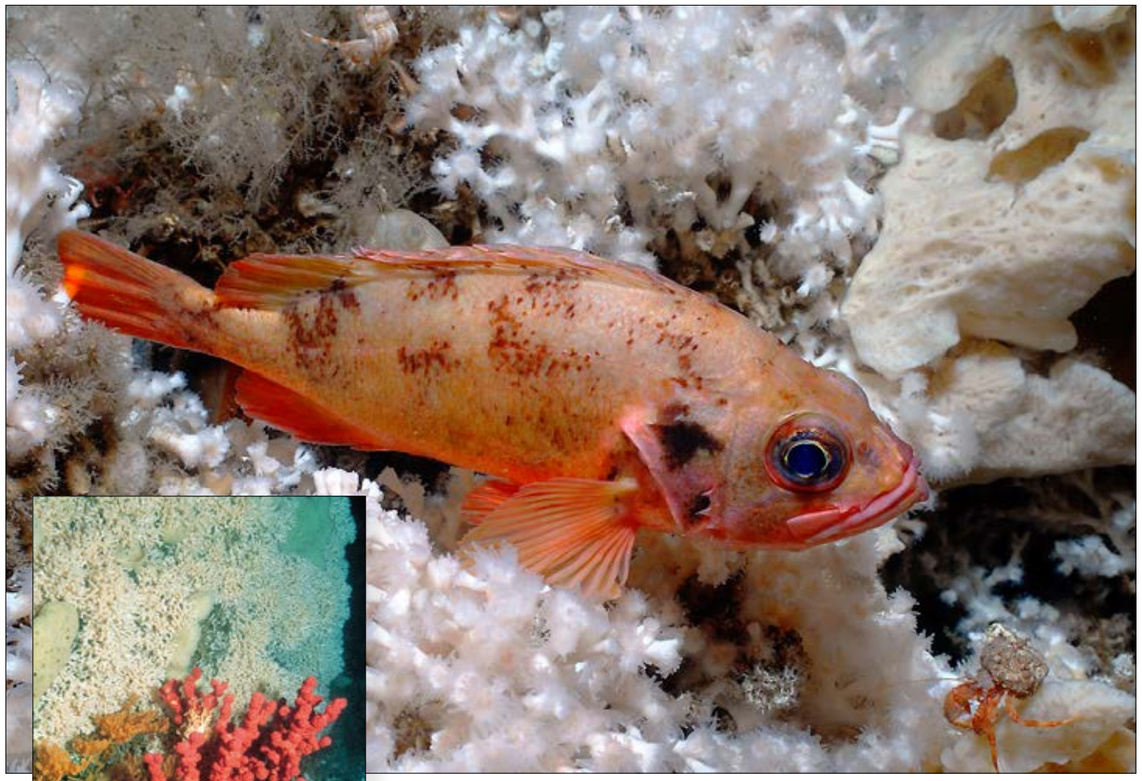

Foto: Arne Nævra

Livet i havet trenger vern

Kun 0,13 prosent av Norges samlede sjøareal er vernet. Det er langt unna en målsetning om å verne et representativt utvalg av norske havområder, og ikke tilstrekkelig for å sikre en bærekraftig forvaltning av havet.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen utarbeide en helhetlig marin verneplan innen utgangen av 2018, med mål om at 10 prosent av havområdene innenfor territorialgrensen skal vernes, og at det opprettes marint beskyttede områder som tilsvarer 10 prosent av havområdene utenfor territorialgrensen.

Begrunnelse:
Arealplanlegging og områdevern er sentrale virkemidler for bevaring av miljøverdier på land. Det er like viktig i havet. Marin vern er et avgjørende virkemiddel for å sikre livet i havet for framtida. I følge Miljødirektoratet er ikke et representativt utvalg av vår marine natur vernet. Omtrent 0,13 prosent av Norges samlede havområder er så langt vernet, og tar vi med områder som er opprettet som marint beskyttede områder etter havressursloven er 0,3 prosent vernet ellet beskyttet.

FNs bærekraftsmål er i tråd med naturmangfoldmålene fra Aichi om å verne 10 prosent av havet før 2020. Dette er mål Norge er politisk forpliktet til å oppfylle, men som vi er svært langt unna å nå – og som vi mangler planer for. For å oppfylle Aichimål 11 for naturtypen hav og kyst, og for å sikre representativitet og stort nok omfang i marint vern, må Norge verne 10 prosent av havområdene våre.

Vernet må ha reelt innhold
Vi er opptatt av at det marine vernet må ha et reelt innhold, og at forskjellige forvaltningstiltak ikke må omdøpes til vern for at vi tilsynelatende skal oppnå Aichi-målene. Fiskerivernsonen rundt Svalbard og Jan Mayen, samt andre marint beskyttede områder med hjemmel i havressursloven, er eksempler forvaltningstiltak som ikke innebærer tilstrekkelig vern. Marint beskyttede områder verner bare områder mot fiskeriaktivitet, og gir ikke tverrsektorielt vern mot andre relevante trusler.

Det er bare vern etter naturmangfoldlovens kapittel fem som fyller kriteriene om å gi tverrsektoriell beskyttelse av et område. Naturmangfoldloven § 39 er skreddersydd for å verne marine områder, og vern etter denne paragrafen bør utgjøre hovedstrategien for marint vern i Norge. Dette er ikke til hinder for å opprette marine nasjonalpark der hvor dette er aktuelt.

Det er ikke hjemmel i naturmangfoldloven til å verne områder utenfor 12 nautiske mil. Dermed står Norge i dag uten virkemidler til å foreta tverrsektorielt vern for størsteparten av våre havområder. Stortinget kan likevel velge å opprette marint beskyttede områder etter havressursloven utenfor terriorialgrensa. Disse vil beskytte mot fiskeriaktiviteter, men ikke andre trusler. Det har likevel stor verdi, særlig med tanke på korallrev og andre deler av bunnfaunaen at marint beskyttede områder opprettes.

Foto: Erling Svensen / WWF-Canon

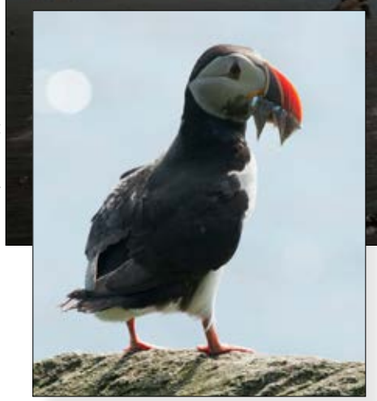

Foto: Gjesværstappan. Lunde. Arne Nævra.

Handlingsplan for sjøfugler – redd lunden!

Mange sjøfugler har opplevd en langvarig tilbakegang. Flere sjøfugler, som lunde, er truet av utryddelse fordi tilbakegangen har vært særlig stor. Både Norsk rødliste for arter fra 2010 og 2015 viste en negativ utvikling for mange sjøfugl. Årsaken til sjøfuglenes tilbakegang er sammensatt, hvor blant annet klimaendringene kan spille en rolle. Det er derfor nødvendig med en bred handlingsplan for å redde sjøfuglene våre.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen sørge for at lunde får status som prioritert art, og at det utarbeides en handlingsplan for å bedre situasjonen for sjøfugler. I handlingsplanen må det avklares hvilke øvrige sjøfugler som må få status som prioritert art.

Begrunnelse:
Sjøfuglene hører hjemme langs hele norskekysten, og mange arter lever i større eller mindre kolonier knyttet til fuglefjell. Norge har et særlig ansvar for å ivareta sjøfugl. Ca. 5 millioner par sjøfugl hekker i Norge, Svalbard og Jan Mayen, og dette utgjør en fjerdedel av den europeiske bestanden av sjøfugl.

Mange sjøfugler har vært i kraftig tilbakegang de siste tiårene, spesielt langs norskekysten. Det står særlig kritisk til for lomvi, som har hatt godt over 80 prosent nedgang i bestanden. Samtidig er kraftig nedgang i bestandene også registrert for krykkje (nesten 80 prosent nedgang), havhest, makrellterne og alke (50-80 prosent nedgang), samt hettemåke, teist og lunde (30-50 prosent nedgang).

For mange av artene skyldes nedgangen en kombinasjon av klimaendringer og sviktende næringstilgang, også som en konsekvens av overfiske. I tillegg er det en rekke andre faktorer som kan virke negativt, som bifangst i fiskerier, forstyrrelse fra mennesker i hekkeområder og marin forsøpling.

Stortingsmeldingen beskriver den alvorlige situasjonen for sjøfuglene, men mangler tiltak som kan hjelpe. En egen handlingsplan for sjøfugl er derfor helt nødvendig. En slik plan må også inneholde en oversikt over hvilke sjøfugler som bør få status som prioritert art.

Lunde – et norsk ansvar

Lunde må få status som prioritert art. Lunden er en ansvarsart for Norge, med mer enn en fjerdedel av Europas bestand. I tillegg er den truet på både den europeiske og globale rødlista for arter. Lunde er listet som truet på både global, europeisk og norsk rødliste for arter, i følgende truethetskategorier: Sårbar (VU) på den globale lista, sterkt truet (EN) på den europeiske og sårbar (VU) på den norske rødlista.

Får ikke fram unger

I likhet med andre sjøfugler kan lunden bli gammel, samtidig som ungeproduksjonen er lav fra naturens side. Det alvorlige er når alle ungene dør i fuglefjellene mange år på rad. Lunden er en kjent og kjær art som mange har et forhold til. Med sitt særegne utseende kalles den av mange for sjøpapegøye.

Nordisk samarbeid

De nordiske miljøvernministrene diskuterte sjøfuglenes utfordringer i Stockholm i 2013. På møtet ble det foreslått å lage en nordisk tiltaksplan for å motvirke nedgangen i sjøfuglbestandene i vestlige deler av Norden. Regjeringen bør ta initiativ for å få i gang denne prosessen. En norsk handlingsplan bør samordnes med en felles nordisk tiltaksplan, og Norge må ta en lederrolle i dette arbeidet, siden en så stor andel av Europas sjøfugler lever her.

Foto: Lånen dunvær Arne Nævra.

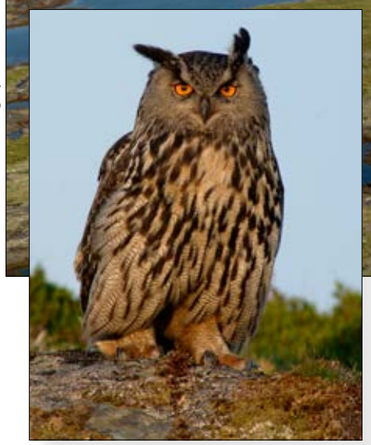

Foto: Hubro. Arne Nævra. Vegøyene, Arne Nævra.

Hubro og ålegraseng – kystlandskapet

Norsk kystnatur er mangfoldig, og huser en rekke sjeldne arter og naturtyper, mange av dem utsatt for menneskelig påvirkning. Her finnes blant annet strandmurerbien og vår største ugle, den sterkt trua hubroen, som begge bør bli prioriterte arter. Åpen, grunnlendt kalkmark dekker et lite areal i Norge, men huser et svært høyt antall arter. Ålegrasenger omfatter grunne og svært produktive områder som er viktige oppvekstområder for fisk. Disse to naturtypene må få status som utvalgt naturtype.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen sørge for at strandmurerbie og hubro får status som prioritert art, og at det så raskt som mulig utarbeides en opptrappingsplan over hvilke andre naturtyper knyttet til kystnaturen som bør få status som utvalgt naturtype, og at det så raskt som mulig utarbeides en opptrappingsplan over hvilke andre arter knyttet til kystnaturen som trenger prioritering.

Stortinget ber regjeringen sørge for at ålegraseng og åpen, grundlent kalkmark får status som utvalgt naturtype, og at det så raskt som mulig må utarbeides en opptrappingsplan over hvilke andre naturtyper knyttet til kystnaturen som bør frå status som utvalgt naturtype.

Begrunnelse:

Kystnaturen har vært preget av menneskelig aktivitet i lang tid. Med endringer i menneskelig bruk, arealendringer og bygging av infrastruktur, trues en rekke arter i dette naturmiljøet. Flere naturtyper langs kysten og i havet er listet som truet på norsk rødliste for naturtyper. Samtidig er det mange områder som er dårlig kartlagt og hvor kunnskapsgrunnlaget er mangelfullt.

Strandmurerbie og hubro må få status som prioritert art

Strandmurerbie er sterkt truet på rødlista både i Norge og Europa, og den er en norsk ansvarsart ettersom den har 20 prosent av sin bestand i Norge. Villbier er viktige pollinatorer, men arter som strandmurerbie trues av tap eller forringelse av sandområder langs kysten. En norsk handlingsplan for strandmurerbie er allerede påbegynt, men det haster å få satt den ut i livet før arten forsvinner for godt – en skjebne som allerede har rammet 12 andre bier i Norge.

Hubro er vår største ugle, med et vingespenn på opptil 1,8 m og en vekt på 2–4 kg. I likhet med de store rovdyrene var det tidligere skuddpremie på hubro, og rundt 1910 ble det utbetalt premie for nesten 1000 hubroer årlig. Siden 1971 har hubroen vært totalfredet i Norge. I Norge hekker arten spredt og fåtallig, hovedsakelig langs kysten fra Agder til Nordland, men det er også spredte forekomster i innlandet. Norsk bestand er nå vurdert til å være bare mellom 450 og 680 hekkende par. Høyspentledninger tar livet av mange hubroer, og den påvirkes også negativt av hyttebygging og vindkraftverk. Hubroen har hatt en tydelig bestandsnedgang de siste tiårene, og er nå listet som «sterkt truet» på Norsk rødliste for arter.

Ålegraseng og åpen, grunnlendt kalkmark må bli utvalgte naturtyper

Ålegrasenger omfatter svært produktive områder karakterisert av et fåtall plantearter. De forekommer på sand- eller mudderbunn, gjerne i grunne sund og beskyttede, langgrunne bukter og tidevannsoner med brakkvannspåvirkning. Slike undervannsenger forekommer nord til Troms, og kanskje i fjordstrøk i Finnmark. Ålegrasenger er viktige marine økosystemer på verdensbasis, blant som oppvekstområder for fisk. Norge har internasjonale forpliktelser knyttet til å beskytte naturtypen. I Emerald Networks naturtypeliste under Bernkonvensjonen er ålegraseng en av naturtypene som trenger beskyttelse. Naturtypen er også listet som truet og i nedgang under OSPAR-konvensjonen. Ålegrasenger må derfor få status som utvalgt naturtype.

Åpen, grunnlendt kalkmark finnes spredt på kalkrik grunn i strandsonen rundt Oslofjorden. Naturtypen dekker totalt mindre enn én kvadratkilometer, men huser like fullt en sjettedel av alle Norges karplanter, samt et stort antall rødlistearter blant både karplanter, moser, lav, sopp og insekter. Områdene er utsatt for press fra mange hold, og arealet er mer enn halvert de siste åtti årene. Det er derfor nødvendig å gi åpen, grunnlendt kalkmark status som utvalgt naturtype.

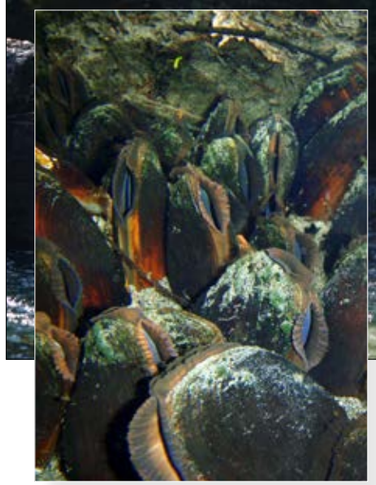

Foto: Paul Eric Aspholm/NIBIO

Vern vassdrag og prioriter elvemuslingen

Den norske vassdragsnaturen er unik, og Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på denne for framtida. I tillegg er mange arter og naturtyper som er knyttet til vassdrag truet, og trenger redningsaksjoner for å overleve. Dette gjelder blant annet Norges eldste dyr, elvemuslingen.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen utarbeide en verneplan for kystnær vassdragsnatur.

Stortinget ber regjeringen sørge for at elvemuslingen får status som prioritert art, fossesprøytsoner som utvalgt naturtype, og at det så raskt som mulig utarbeides en opptrappingsplan over hvilke andre naturtyper knyttet til vassdragsnatur som bør få status som utvalgt naturtype, og hvilke arter som trenger prioritering.

Begrunnelse:
Hensikten med verneplanene for vassdrag er å sikre helhetlige nedbørfelt med deres dynamikk og variasjon fra fjell til fjord. Dagens verneplaner skal sikre vassdrag varig vern og må håndheves strengt.

Verneplanene for vassdrag omfatter imidlertid i liten grad den kystnære vassdragsnaturen, og omfatter i hovedsak store innlandsvassdrag, da det i første omgang var disse som ble mest truet av kraftutbygging. Med utbyggingen av småkraft de senere årene står nå også naturverdiene i de mindre vassdragene i fjordarmene ovenfor et betydelig press. Det er derfor behov for at også disse verdifulle vassdragene ivaretas på en tilstrekkelig måte. Det kan gjøres ved å verne dem som landsskapsvernområder, og lage en verneplan for kystnær vassdragsnatur.

Bevar fossesprøytmiljøet

Naturtypene som er tilknyttet miljøet rundt fossesprøytsonen langs elveløp med fosser og fossestryk har en spesielt verdifull og frodig plantevegetasjon. Det fuktige mikroklimaet legger grunnlaget for særegne arter som er spesielt tilpasset et kaldt og fuktig miljø hvor vannspruten jevner ut temperaturvariasjonen gjennom året. Disse naturtypene har internasjonal verdi, men trues av av vannkraftutbygging.

Prioriter naturens vannrenseanlegg

Norge har i dag mer enn halvparten av den europeiske bestanden av elvemusling, noe som gjør at vi har et internasjonalt ansvar for å beskytte den. Elvemusling er oppført som «sterkt truet» på den internasjonale rødlisten, og er truet også i Norge i kategorien «sårbar».

Elvemuslingen kan bli 250 år, og er elvenes naturlige vannrenseanlegg. Den filtrerer store mengder vann, noe som gjør at vassdrag med elvemusling har renere vann enn vassdrag uten. Elvemuslingen er avhengig av laks eller ørret for å formere seg, og enhver trussel mot laksen er også en trussel mot elvemuslingen.

Den største trusselen for elvemuslingen, som er, er forringelse og ødeleggelse av leveområdene deres, altså selve elva og vannet den lever i. Eutrofiering, erosjon, forsuring, kanalisering, bekkelukkinger, vassdragsreguleringer og naturligvis utryddelse av vertsfisk er viktige faktorer i elvemuslingens trusselbilde. Elvemusling ble for flere år siden foreslått som kandidat til å få status som prioritert, men saken avventer avklaring. Det er på høy tid at denne saken blir ferdigstilt og at elvemusling gis den prioriteringen som er nødvendig for å beskytte en så verdifull nøkkelart i økosystemene i vassdragene våre.

Foto: ILeirfjord, Morten Günther.

Villaks – merk individer og bruk kvalitetsnormen

Norge har et internasjonalt ansvar for å ta vare på villaksen. Lakselus og rømt oppdrettslaks er de største truslene mot villaksen. Stortinget har vedtatt at all oppdrettsproduksjon skal være innenfor miljømessig bærekraftige rammer, og at kvalitetsnormen for villaks skal legges til grunn for all oppdrettsvirksomhet. For å få bukt med rømming må det innføres krav om individmerking av laks, slik at all rømt laks kan spores tilbake til anlegg.

Forslag til vedtak:

Innføre krav om at all oppdrettslaks dobbeltmerkes innen 2020, på en måte som gjør at rømt fisk enkelt kan identifiseres og spores tilbake til opprinnelse.

Stortinget ber regjeringen sørge for at trafikklyssystemet som skal implementeres i havbruksnæringen er i tråd med kvalitetsnormen for villaks slik at samlet miljøbelastning er avgjørende.

Begrunnelse:

Villaks finnes over hele landet, og det er registrert totalt 465 vassdrag som har, eller har hatt, en egen bestand av laks. Laksen i et vassdrag er unik for sitt vassdrag, og når den svømmer tilbake fra Atlanterhavet kommer den tilbake til det samme vassdraget den svømte ut i fra. I 49 vassdrag er laksen tapt, hovedsakelig som følge av vannkraftanlegg eller sur nedbør. I følge Miljødirektoratet er tilstanden for villaksen svært dårlig 46 vassdrag, og dårlig i 140 vassdrag.

Rømt oppdrettslaks er en avgjørende påvirkningsfaktor i 71 prosent av vassdragene i følge Miljødirektoratet, og lakselus har avgjørende påvirkning i 34 prosent av vassdragene.

Merk laksen

Rømming er en av de største truslene mot villaksen i dag. I perioden 2004-2013 rømte det hvert år i snitt 372.000 laks og regnbueørret fra norske oppdrettsanlegg. Til sammenligning ble det i samme periode fisket 120.000 villaks årlig i norske elver. Samtidig er den faktiske rømmingen estimert til å være fem ganger så stor som den rapporterte, og Havforskningsinstituttet vurderer rømming som en av de to største miljøutfordringene ved fiskeoppdrett.

Rømt fisk er en alvorlig trussel mot villaksen i form av konkurranse, genetisk innblanding og spredning av sykdommer. For å lettere kunne skille rømt oppdrettsfisk fra villfisk, samt spore rømt fisk tilbake til anlegget den kommer fra, bør all oppdrettsfisk dobbeltmerkes slik at den har et individmerke og et synlig eksternt merke. Da vil man kunne benytte «forurenser skal betale-prinsippet» i det man kjenner kilden for rømmingen gjennom den merkede fisken. Det vil også bidra til å fange opp lekkasjer fra merdene på et tidligere tidspunkt. Ved å individmerke fisken får man en bedre oversikt over rømmingsproblemet, og vil styrke det forebyggende arbeid for å hindre rømming.

Merkeordning må kunne føre til rask og presis identifikasjon av hvorvidt en fisk i naturen er en oppdrettsfisk, og kunne spore den tilbake til eier, eventuelt lokalitet. Den mest brukte metoden for å oppnå dette er å kombinere fettfinneklipping med snutemerking (CTW). Metoden har blitt brukt i en rekke forskningsprosjekter, og millioner av laksefisk har blitt merket på denne måten i Nord-Amerika. Fettfinneklipping har liten eller sett liten eller ingen negativ effekt av fettfinneklipping på vekst og overlevelse, og Mattilsynet har vurdert dette til å være en «human merkeordning» som kan bidra til å verne om villaksbestandene.

Kvalitetsnormen for villaks

I havbruksmeldingens forslag til trafikklyssystemet legges det opp til at lakselusa gis en spesifikk villakskvote i form av ekstra dødelighet. Mens kvalitetsnormen for villaks fastsetter grenseverdier for kvaliteten til villaksbestander basert på bestandenes reproduksjon, høstingspotensial og genetiske integritet.

Hvis det ikke tas hensyn til kvalitetsnormen for villaks når man ser på plassering av produksjonsområde i trafikklyssystemet, kan man potensielt ende opp med en situasjon der mesteparten av produksjonsområdene klassifiseres i gul kategori. Grunnen til dette er at de som havner i rød kategori vil tilstrebe å høyne til gul kategori, slik at de kan øke produksjonen eller holde produksjonsmengden på det samme nivået. Men de som havner i grønn kategori, vil ikke ha noen insentiver for å holde seg i grønn kategori, og i mange tilfeller havne i gul kategori. Om de fleste produksjonsområder klassifiseres i gul kategori, vil man ikke se en bedring av dagens tilstand for villaks i Norge.

For å unngå denne situasjonen er det viktig at trafikklyssystemet for oppdrettsnæringen implementeres på en slik måte at kravene i miljøkvalitetsnormen for villaks nås.

Påvirkningsfaktor (avgjørende)	Prosent av 465 vassdrag	Antall vassdrag
Rømt oppdrettslaks	71 %	330
Lakselus	34 %	159
Vassdragsreguleringer	25 %	115
Fysiske inngrep	19 %	89
Andre forhold	10 %	45
Jordbrukstilsig	8 %	38
Forsuring	8 %	36
Gyrodactylus salaris	6 %	26
Forurensning	5 %	21
Ukjente faktorer	4 %	19
Overfiske	1 %	6

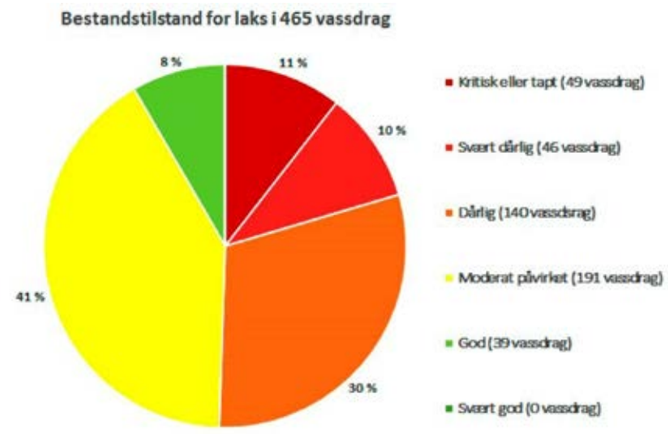

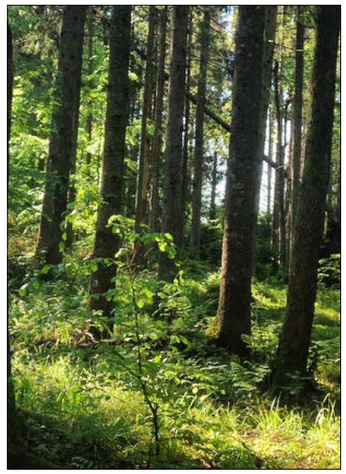

Foto: Linda Myhre.

Vern 10 prosent av skogen

Skogen er Norges mest artsrike naturmiljø, og nesten halvparten av de trua artene lever der. Samtidig er kun 2,9 prosent av den produktive skogen i Norge sikret for ettertiden gjennom vern. Kraftig økning i vernet er derfor avgjørende for å sikre norsk naturmangfold. Et klart mål og en strategi for norsk skogvern er nødvendig, og i tråd med de politiske forpliktelsene etter biomangfoldkonvensjonen.

Forslag til vedtak:

Det settes et mål om vern av 10 prosent av den produktive skogen innen 10 år, og et etappemål på 5 prosent innen 2020.

Begrunnelse:

En robust natur med et rikt artsmangfold fungerer som klodens immunforsvar mot klimaendringer og andre store miljøendringer. Omlag halvparten av de truede artene i Norge lever i skogen, og sliter i mangel på skog med gamle og døde trær. Selv om tømmervolumet i norske skoger er høyere enn på lenge, er mengden med biologisk gammel skog, med trær eldre enn 160 år, svært lav. Derfor er skogvern jobb nummer én for å bevare det norske naturmangfoldet. Biologisk gammel skog er også et viktig karbonlager, og skogvern tilgodeser derfor både arter og klima.

Norges skoger er ikke sikret et representativt vern gjennom eksisterende verneområder, og er sammen med hav og kyst den naturtypen hvor minst natur er sikret for våre etterkommere gjennom vern. Kun om lag 2,9 prosent av den produktive skogen er vernet etter naturmangfoldloven, enten som naturreservater eller nasjonalparker. Skog som befinner seg innenfor et landskapsvernområde regnes ikke som vernet, fordi igangværende bruk som en hovedregel kan videreføres i slike områder.

For å oppfylle Norges internasjonale forpliktelser gjennom konvensjonen om biologisk mangfold (CBD), i henhold til Aichimål 11 for naturtypen skog, og for å sikre representativitet og stort nok omfang i skogvernet til å redde våre truede arter, bør skogvernmålet for Norge være på minst 10 prosent av den produktive skogen; jamfør også en evaluering av skogvernet fra Norsk Institutt for Naturforskning (NINA).

Det vil være avgjørende å identifisere hvilke skogtyper og hvilke geografiske regioner som særlig må prioriteres for å oppnå representativitet i vernet. Dette vil danne grunnlaget for en skogvernstrategi, som skal ha som mål å sette Norge i stand til å oppnå vernemålet.

Foto: Askilsåsen, Sande i Vestfold. Linda Myhre.

Foto: Huldrestyr. Anders Breili: Pasvik. Rein Midteng.

Forby hogst av gammelskog og prioriter huldrestry

Av all skog i Norge er bare 2,4 prosent ordentlig gammel, som i biologisk forstand betyr mer enn 160 år. Denne skogen er særlig rik på naturmangfold, og er hjemmet til mange trua arter. I den gamle naturskogen lever en rekke forskjellige lavarter, som huldrestry, og Norge er et av de landene i verden med flest forskjellige lavarter.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen forby hogst i skog eldre enn 160 år

Stortinget ber regjeringen sørge for at huldrestry og får status som prioritert art, og at det så raskt som mulig utarbeides en opptrappingsplan over hvilke naturtyper i skog som bør få status som utvalgt naturtype og hvilke andre arter som trenger prioritering.

Begrunnelse:
Gammelskogen er artsrik og helt unik, både som karbonlager, kilde til fantastiske naturopplevelser, og ikke minst som levested til mange tusen arter. Likevel foregår det fortsatt flatehogges fortsatt de små restene av den eldste skogen vi har igjen.

Omtrent 38 prosent av Norge er dekket av skog. I dag er det meste av landets skoger omfattet av skogbruk, og bare 2,4 prosent av det totale skogarealet er eldre enn 160 år. Biologisk gammel skog inneholder både mye mer død ved og har større karbonlager enn plantasjeskoger, og det er derfor viktig å bevare de restene vi har igjen av slike skoger – som også er kilde til fantastiske naturopplevelser.

®Noen av dem allerede vernet, men det finnes fremdeles mange arealer med den eldste skogen uten noen form for beskyttelse. Det flatehogges fortsatt i de små restene vi har igjen av slik skog. I stortingsmeldingen er det ingen målrettede tiltak for å redde gammelskogen utover skogvern. Et forbud mot hogst av skog eldre enn 160 år vil bidra til å stanse tapet av skoglevende arter, og bevare skog som åpenbart skal inn på vernelista de nærmeste årene.

Gammelskog lagrer karbon

Det meste av den norske skogen er en del av det nordlige skogbeltet, taigaen, som strekker seg fra Skandinavia via Russland til Nord-Amerika. I klimasammenheng er det mye oppmerksomhet om tropisk regnskog, men skogbeltet rundt den nordlige halvkule er faktisk både landjordas største økosystem og verde ns største karbonlager i skog. De nordlige skogene preges av et kjøligere klima enn lenger sør, og nedbrytingen av døde planter og dyr går langsomt. Dermed lagres mye karbon i selve jordsmonnet. Slik er det ikke i de fuktige, varme tropeskogene. Der brytes døde planter og dyr raskt ned, og det meste av karbonet tas raskt opp og lagres i de levende plantene eller returneres til atmosfæren.

Derfor er både jordsmonnet og selve skogen viktig i et klimaperspektiv i de nordlige skogene. Og til forskjell fra tropiske skoger som har bestått i millioner av år, har de nordlige skogene vokst fram etter siste istid for 10 000 år siden. På denne relativt korte tiden har skogene våre dannet en robust skognatur med et stort og viktig karbonlager.

«Lavlandet»

Norge er et av landene i verden med flest ulike arter lav. Med våre om lag 2000 kjente arter har vi 1/8 av verdens lavarter og et spesielt ansvar for å sikre disse. Mange av lavartene er truet av utryddelse, slik som huldrestry – som lever i gammel, fuktig granskog. For å bevare huldrestry, er det nødvendig å gi den status som prioritert art.

Stabile skogtyper med spesielle miljøforhold, som høy luftfuktighet og spesielle lysforhold, er viktige levesteder for truede lavarter. Arter tilpasset slike livsmiljøer er utsatt for hogst, ikke bare ved at selve levestedet raseres, men også i form av kanteffekter fra eventuelle hogster i nærområdet. Et godt eksempel er huldrestry, en relativt storvokst lav som med sine lange tråder er inspirasjonen til glitteret på juletrær. Den liker seg best i gammel, fuktig granskog, og er sterkt trua på den norske rødlista for arter. Stortingsmeldingen har ingen forslag til nye prioriterte arter i skog, og det vil derfor styrke meldingen å gi et klart signal om at huldrestry trenger prioritering, og at vi så snart som mulig må få en opptrappingsplan for ytterligere prioriterte arter og utvalgte naturtyper i skog.

Foto: Skogshøns. Furuskog. Arne Nævra.

Bevar de siste villmarkene

Menneskelige inngrep har gjennom de siste 50 årene endret den norske naturen i et økende tempo. På samme måte har mengden inngrepsfri natur minsket dramatisk. Mer enn noen gang trenger vi å beskytte den naturen der menneskene ikke har foretatt større tekniske inngrep.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen gjeninnføre INON som forvaltningsbegrep, og gjeninnføre forbudet mot subsidiering av skogsbilveier inn i villmarkspregede områder.

Begrunnelse:

Villmarkspregede områder har blitt kraftig redusert i Norge de siste 100 år. Rundt år 1900 var nesten halvparten av landet villmark, mens i dag er kun ca. 10 prosent av landet mer enn 5 km fra et større teknisk inngrep i naturen.

Likevel har regjeringen avviklet indikatoren inngrepsfrie områder i naturen (INON) som forvaltningsverktøy, og åpnet for statsstøtte til bygging av skogsbilveier inn i inngrepsfri skogvillmark. Dette til tross for at slike områder har stor verdi for både naturmangfold og friluftsliv.

Hvordan defineres inngrepsfrie naturområder (INON)?

Inngrepsfri natur defineres i tre kategorier, der den villmarkspregede naturen utgjør den høyeste kategorien. Mellomkategorien er natur som befinner seg 3-5 km fra et større teknisk inngrep, mens laveste INON-kategori er natur som befinner seg mer enn 1-3 km unna et større teknisk inngrep.

Det er lite inngrepsfri natur igjen. I søndre deler av Hedmark, Oppland, Buskerud og Telemark, og i hele Østfold, Vestfold, Akershus og Oslo finnes det kun inngrepsfrie områder i laveste kategori. I perioden 2008-2012 gikk nesten 900 km² inngrepsfri natur tapt, hovedsakelig som følge av veibygging i jord- og skogbruk, samt energiproduksjon og samferdselstiltak.

Inngrepsfri natur i skog

Kun 6 prosent av den produktive skogen ligger i INON-områder, og det er derfor viktig at vi i størst mulig grad klarer å bevare disse skogområdene. Skognæringen har selv lagt til grunn at naturverdiene er store i store sammenhengende skogsarealer, og at en derfor skal unngå veibygging i slike områder. I skognæringens PEFC-standard heter det: «Det er et krav at nye veganlegg skal søkes unngått i større sammenhengende skogarealer som har spesielle verdier for miljøvern eller friluftsliv og lite omfang av tekniske inngrep.»

En fersk norsk studie har vist at villmarkspreget skog kan ha like høye naturverdier som i eksisterende skogreservater. Disse områdene har derfor stor verdi for naturmangfold. I tillegg har områdene stor for friluftsliv, siden muligheten for å oppleve slike intakte naturområder hele tiden reduseres.

Foto: Guttulia. Runhild Dammen.

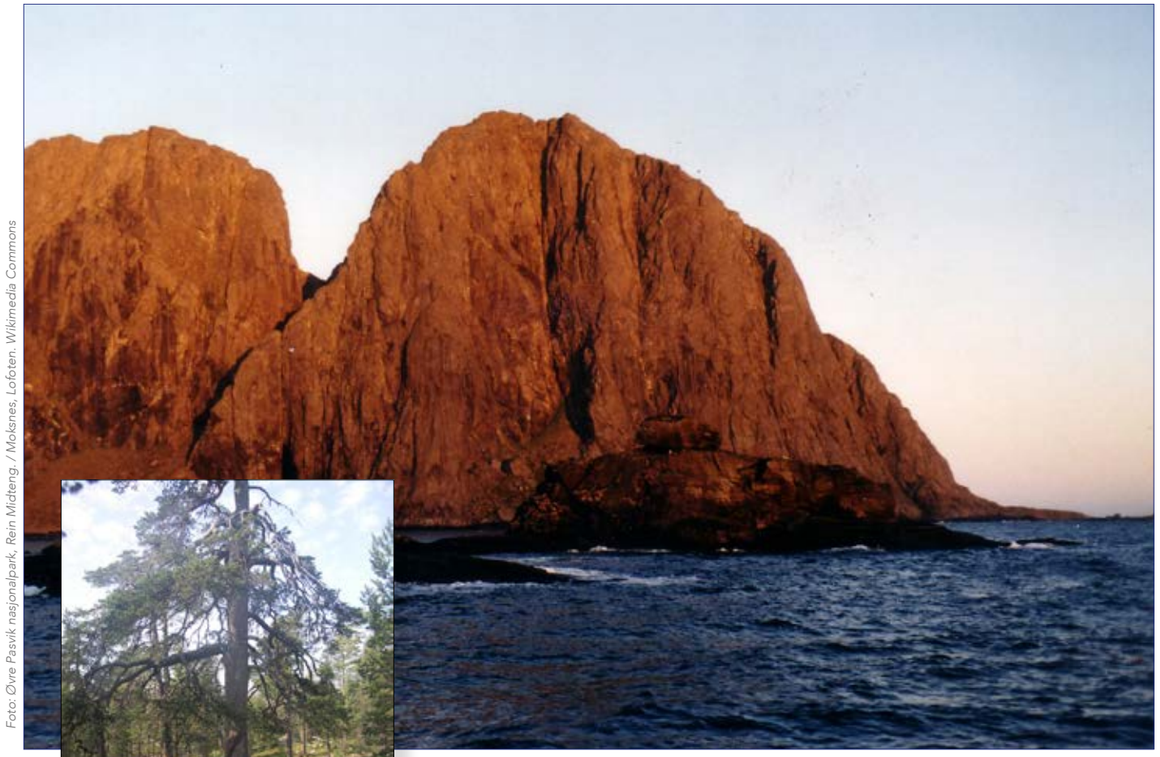

Foto: Øvre Pasvik nasjonalpark, Rein Midteng. / Moksnes, Lofoten. Wikimedia Commons

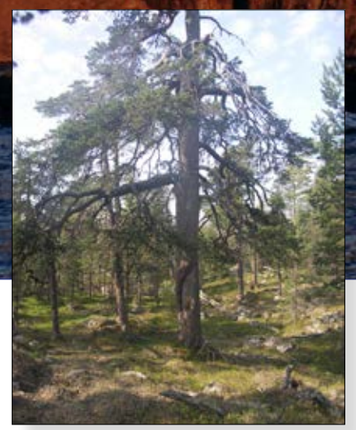

Nye nasjonalparker

Nasjonalparkene skal sikre at et representativt utvalg av store, verdifulle naturområder uten større tekniske inngrep blir bevart for framtida. Dagens nasjonalparker sikrer ikke et representativt utvalg av norsk natur, og nye nasjonalparker er nødvendige, blant annet i kystnatur og større, sammenhengende områder med barskog i lavlandet.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen gjennomføre nasjonalparkplanen av 1992 med de områdene som gjenstår i planen, og i tillegg fatte positive vernevedtak knyttet til nasjonalparkene Jomfruland, Raet og Lofotodden, samt starte formell verneprosess for å opprette nasjonalpark i Østmarka .

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en supplerende nasjonalparkplan innen 2020, med forslag til nye nasjonalparker som kan sikre at et representativt utvalg av norsk natur blir vernet som nasjonalparker.

Begrunnelse:

Nasjonalparker utgjør i dag ca. 10 prosent av Norges landareal. Mens hele 33 prosent av norsk fjellnatur er vernet, er andre natur- og landskapstyper er dårlig representert. Skal norske nasjonalparker omfatte et representativt utvalg av norsk natur, må det opprettes flere nasjonalparker. Nasjonalparkplanen slik Stortinget vedtok den i 1992 har fortsatt fire nasjonalparker som ikke er opprettet per 1. mars 2016. Blant disse er utvidelsen av Øvre Anárjohka nasjonalpark, og de foreslåtte nasjonalparkene i Tysfjord-Hellemobotn og Treriksrøysa i Troms. I St. meld. nr. 14 (2015-2016) foreslår regjeringen å skrinlegge de gjenværende nasjonalparkene i nasjonalparkplanen. Dette er områder som innehar svært store naturverdier.

Utvidelse av Øvre Anárjokha og Øvre Pasvik nasjonalparker

Store sammenhengende områder med produktiv barskog er dårlig representert i våre nasjonalparker. En utvidelse av Øvre Anárjohka, Øvre Pasvik og opprettelsen av en nasjonalpark i Østmarka vil bidra til å bedre situasjonen.

Utvidelsen av Øvre Anárjokha i Finnmark vil sikre vern av skog som er unik i verdensmålestokk. Rundt nasjonalparken er det registrert flere viktige skogområder med eneste norske forekomst av en rekke arter, og disse bør innlemmes i nasjonalparken i tråd med anbefalingen fra Miljødirektoratet fra november 2011.

Øvre Pasvik nasjonalpark ligger i et urskogs- og våtmarksområde i Finnmark, nær grensene mot Finland og Russland. Nasjonalparken blir regnet som Norges mest urørte skoglandskap, og hele to tredeler er urskog av furu. Det finnes svært store naturverdier av gammelskog utenfor de etablerte verneområdene. En utvidelse av parken slik at den henger sammen med et reservat lenger nord, vil favne Norges største sammenhengende naturskog.

Opprettelse av en nasjonalpark i Østmarka

I Østmarkas indre deler finner vi det største gjenværende inngrepsfrie naturområdet på Sør-Østlandet. Dette er en sjelden anledning til å opprette en nasjonalpark i skogsområdene i denne regionen. Ingen andre skogsområder i Marka, eller på hele Østlandet, har tilsvarende naturkvaliteter. Østmarkas verdifulle natur er ikke godt nok sikret gjennom Markaloven, og status som nasjonalpark vil sikre at naturkvalitetene slik de er i dag blir tatt vare på for kommende generasjoner – og legge til rette for store naturopplevelser for hovedstadens befolkning.

Opprettelse av nye nasjonalparker langs kysten

Kystnaturen og det marine miljø er underrepresentert i dagens nasjonalparker. Av Norges 37 nasjonalparker, er det kun to som har sin hovedbegrunnelse i bevaring av marine naturverdier; Ytre Hvaler nasjonalpark og Færder nasjonalpark. Etablering av Lofotodden, Raet og Jomfruland som nasjonalparker vil endre på denne situasjonen. Prosessen for å gjøre Lofotodden i Nordland til nasjonalpark har kommet så langt at vedtak kan fattes i inneværende stortingsperiode, og alle berørte kommuner har gått inn for vernet.
Raet har marine verdier som er lite representert i de eksisterende nasjonalparkene, og dette kan bli Sørlandets første nasjonalpark. Parallelt pågår også prosessen for å opprette Jomfruland nasjonalpark i Telemark. Begge prosessene har kommet så langt at det kan fattes vedtak om vern i 2016, som også vil bli godt mottatt lokalt.

En supplerende nasjonalparkplan er nødvendig

Selv om alle de overnevnte planene om etablering av nasjonalparker blir gjennomført, har vi ikke sikret et representativt utvalg av norsk natur i form av nasjonalparker. Derfor må regjeringen sette i gang et arbeid, og komme tilbake til Stortinget med en supplerende nasjonalparkplan senest innen 2020. Det må blant annet vurderes hvorvidt enkelte eksisterende landskapsvernområder, eksempelvis Trollheimen landskapsvernområde, bør få nasjonalparkstatus

Foto: Øvre Anarjohka nasjonalpark, Karasjok kommune . Basevuoladi: Rein Midteng.

Foto: Kulturlandskap. Arne Nævra. Svartkurle. Runhild Dammen.

Utvalgte kulturlandskap

24 prosent av de trua artene er avhengige av at det semi-naturlige kulturlandskapet opprettholdes og skjøttes slik det har blitt gjennom tusenvis av år. Ordningen med utvalgte kulturlandskap i jordbruket sikrer skjøtsel og drift gjennom frivillige avtaler og er populære i lokalsamfunnene.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen utvide dagens ordning med utvalgte kulturlandskap fra 22 til 100 områder innen 2025.

Begrunnelse:
Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er et virkemiddel som virker særdeles godt. Gjennom ordningen, som i dag omfatter 22 områder, tar vi vare på et representativt utvalg av verdifulle norske kulturlandskap. Samtidig er 24 prosent av de trua artene avhengige av kulturlandskapet. De er avhengige av at kulturlandskapet opprettholdes og skjøttes slik det har blitt gjort gjennom tusenvis av år. En bonus ved denne skjøtselen er at den også er med på å opprettholde selvforsyningsgrad og matsikkerheten fordi norske beite- og slåtteressurser brukes.

Opphør og gjengroing er den største påvirkningsfaktoren for de fleste trua artene i kulturlandskap, mens intensiv jordbruksdrift er en viktig påvirkningsfaktor for andre. Å utvide dagens ordning med utvalgte kulturlandskap vil sikre leveområdene til mange av våre rødlistede arter. Ordningen, som er basert på frivillige avtaler mellom staten og grunneiere, sikrer fortsatt jordbruksdrift og en helhetlig skjøtsel i kulturlandskapet.

En evaluering av ordningen fra 2014 viser at offentlig forvaltning, grunneiere og næringsorganisasjoner er fornøyd med forvaltning, prosesser, tilskuddsnivå og effekter av ordningen. Ordningen bør derfor utvides fra 22 til 100 områder, med en tilsvarende økning i økonomiske midler. Innen 2020 bør ordningen være utvidet til 50 områder, og til 100 områder innen 2025.

Kilde: Evaluering av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Oppsummering og anbefalinger fra sekretariatet (Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Statens landbruksforvaltning) til Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Februar 2014.

Foto: Kulturlandskap. Morten Günther.

Foto: Vipr. Morten Günther. Hume. Øve Bergersen/Sabima.

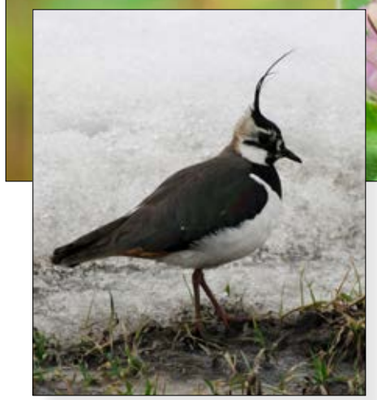

Vipe, heroringvinge, og styvingstrær – artsrikt kulturlandskap

Kulturlandskapet i Norge er levested for drøyt 20 prosent av de trua artene i Norge. Arter som vipa og sommerfuglen heroringvingen, lever i og er avhengig av kulturpåvirkning gjennom drift og skjøtsel som slått, beite, brenning og lauving (høsting av trær - styvingstrær). Vipa og heroringvingen trenger aktive tiltak for å reddes, og de må få status som prioritert art. Styvingstrærne er viktige levested for truede arter i kulturlandskapet og må få status som utvalgt naturtype.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen sørge for at vipe og heroringvinge får status som prioriterte arter, og at det så raskt som mulig utarbeides en opptrappingsplan over hvilke arter i kulturlandskapet som trenger prioritering.

Stortinget ber regjeringen sørge for at styvingstrær får status som utvalgt naturtype, og at det så raskt som mulig utarbeides en opptrappingsplan over hvilke naturtyper i kulturlandskapet som må få status som utvalgt naturtype.

Stortinget ber regjeringen utarbeide en miljøkvalitetsnorm for pollinerende insekter.

Begrunnelse:

Det er en dramatisk nedgang i det artsrike kulturlandskapet i Norge, og mer enn hver femte trua arti Norge har tilhold i kulturlandskapet. Vi risikerer derfor et betydelig tap av naturmangfold om ikke nye tiltak iverksettes. Tilstanden til kulturlandskapene i de fleste andre europeiske land er enda dårligere enn i Norge, og det gir Norge et særlig ansvar for å ta vare en felles europeisk kulturarv. De gamle kulturlandskapene er robuste økosystemer som har betydning for landskapets evne til å tilpasse seg et endret klima.

Vipa og heroringvingen må få status som prioritert art

Vipa lever i kulturlandskapet og er avhengig av dyrket mark med grasproduksjon og annen jordbruksvirksomhet. Den er sterkt truet på grunn av tap av leveområder, og har gått tilbake med opptil 15 prosent årlig de siste årene. Vipa er en karakterfugl i kulturlandskapet som bør få status som prioritert art. For vipa er det avgjørende å sikre skjøtsel av viktige leveområder.

Heroringvinge er "sterkt truet" på den norske rødlista, og fikk eget faggrunnlag i 2012. Denne sommerfuglarten er knyttet til kulturmark på Østlandet og bestanden er kraftig redusert på grunn av endrede driftsformer i landbruket. Arten er avhengig av skjøtselstiltak i leveområdene for å ikke forsvinne fra norsk natur.

Styvingstrær som utvalgt naturtype

Styvingstrær er viktige habitater for truede arter av lav og sopp, og bør bli utvalgt naturtype. De vanligste styvingstrærne var ask, alm, lavlandsbjørk og selje, men også rogn, osp, delvis svartor, lind og eik ble styvet. Styvingstrær er truet særlig gjennom gjengroing, treslagsskifte og arealbruksendringer, og regnes nå for en sterkt truet naturtype.

Miljøkvalitetsnorm for pollinerende insekter

Bestøvning kan bli kraftig redusert hvis ikke villbier og humler beholder leveområdene sine. Dette understrekes av Det internasjonale naturpanelet (IPBES) som anslår at på verdensbasis er verdier tilsvarende fem norske statsbudsjett i faresonen hvis tapet av pollinerende insekter vedvarer. Villbiene, inkludert humlene, er våre mest effektive pollinatorer. Direkte eller indirekte sikrer biene oss opp mot 30 prosent av maten vi spiser gjennom å pollinere plantenes blomster. Norske kløverbønder merker allerede dårlige avlinger fordi det er færre humler. Det er behov for å utarbeide en egen miljøkvalitetsnorm for hvordan vi skal opprettholde en god økologisk tilstand for de pollinerende insektene.

Foto: Morten Günther.

Restaurering av natur

Vi skal stanse tapet av naturmangfold, men mye natur er allerede tapt – og det er behov for restaurering for å hindre at det historiske tapet får fremtidige konsekvenser. Dette er også et ledd i å oppfylle Aichi-målet om restaurering av minst 15 prosent av forringede økosystemer

Forslag til vedtak:
Det fastsettes et mål om at 15 prosent av de forringede økosystemer skal være restaurert innen 10 år.

Begrunnelse
Naturmangfoldmål 15 fra Aichi sier at minst 15 prosent av forringede økosystemer skal restaureres innen 2020. Stortingsmeldingen sier ikke i klartekst at dette er et mål regjeringen har tenkt å innfri. Meldingen trekker kun fram restaureringsplanen for myr som tiltak. Det er positivt med en restaureringsplan for myr, men ikke tilstrekkelig for å nå Aichi-målet. Derfor må det må settes et nasjonalt mål om å oppnå 15 prosent restaurering av alle forringede øksosystemer innen 10 år, og det må utarbeides planer for hvordan dette skal gjøres.

Foreløpig finnes det bare oversikt over forringede økosystemer i ferskvann. Det vil derfor være fornuftig å starte med restaurering av vassdrag og våtmarker, i tillegg til myr. Dette vil, i tillegg til å bidra til å nå Aichimål 15, være en god og langsiktig investering for både klimatilpasning, naturmangfold og folkehelse. Naturens flomdempende evne må beskyttes og restaureres for å hindre flomskader og redusere konsekvensene av alvorlige klimahendelser.

I arbeidet med å definere mål for god økologisk tilstand, og basert på resultater fra Norsk naturindeks, må det videre avklares hva som bør regnes som forringede økosystemer, og hvilke som må prioriteres for eventuell restaurering.

Nordisk råd gav i 2015 ut en rapport som har vurdert hvordan målet om restaurering av 15 prosent av ødelagte økosystemer kan gjennomføres. Rapporten viser at det er svært mangelfulle data om pågående restaureringsaktiviteter og anbefaler flere tiltak. Den diskuterer hvordan landene kan tilnærme seg en trinnvis modell for restaurering som er utviklet av EU. Sju tiltak anbefales for landene i deres videre arbeid med restaurering:

1. Utvikling av en klar visjon og nasjonale planer for økologisk restaurering.
2. Utvikling av gode modeller for prioritering av prosjekter i en situasjon med begrensede ressurser til restaurering.
3. Styrke integrering og samarbeid med sektorer som berører arealbruk og forvaltning, for å formulere realistiske mål for restaurering.
4. Fokusere på selve restaureringsaktivitetene, slik at det å oppnå 15 prosent i seg selv ikke tar fokus bort fra det aller viktigste, nemlig bedre og mer restaurering.
5. Kombinere lokale initiativ med nasjonale planer og programmer i en integrert top down- og bottom up-tilnærming.
6. Utvikle prosedyrer for å identifisere begrensende faktorer for vellykket restaurering for land og habitater.
7. Utvikle målbare indikatorer som kan brukes i statistikk, for å måle framgang for restaurert areal.

Det vil styrke naturmangfoldmeldingen å vedta et konkret og forpliktende mål for restauring av natur.

Foto: Villrein, hare og bever. Arne Nævra.

Miljøkvalitetsnorm for villrein, rype, hare, skogshøns og bever

En rekke arter i Norge er truet av oppsplitting av leveområder og klimaendringer, og sammen med et hardt jaktpress på enkelte arter kan dette føre til nedgang i bestander. I 2015 kom begge rypeartene og hare inn på norsk rødliste for arter. Det trengs derfor gode kunnskapssystemer for å kunne følge med på utviklingen av høstbare arter og iverksette tiltak når det trengs, og derfor bør disse artene få en egen miljøkvalitetsnorm.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen etablere miljøkvalitetsnormer for arter som villrein, bever, hare, lirype, fjellrype og skogshøns.

Begrunnelse:
Flere av våre høstbare arter har hatt en negativ utvikling de siste tiårene, og trusselbildet er sammensatt. Menneskelig påvirkning, både direkte og indirekte, kan virke inn, og på toppen kommer i tillegg klimaendringer. Summen av påvirkningene endres over tid, og for å ta høyde for dette i forvaltningen, er det nødvendig å ha system som fanger opp endringer og inneholder tiltak for å motvirke konsekvensene av dette.

Menneskets jakttrykk kan ofte påvirke jaktbare arter på en annen måte enn ville predatorer. Rovdyr og rovfugler velger gjerne det byttedyret som gir størst utbytte med minst innsats, noe som ofte resulterer i at svake og skadde byttedyr tas først. Dette skiller seg fra mennesket, som ofte går etter de største og sterkeste individene. Dette gir ulik påvirkning på dyrebestander, spesielt av storvilt. For flere jaktbare arter er det i liten grad kjent hvordan jakt påvirker bestand og naturmangfold. Naturmangfoldlovens §16 slår fast at ved vedtak om å tillate høsting, og om fremgangsmåten ved høsting, skal det videre legges vekt på artens funksjon i økosystemet og den virkning høstingen kan ha på det biologiske mangfold for øvrig.

Haren hoppet inn på rødlista

I norsk rødliste for arter 2015 kom både hare, lirype og fjellrype inn som «nær truet». Det betyr at alle tre artene har hatt en bestandsnedgang på 15-30 prosent det siste tiåret. På den europeiske rødlista er fjellrypa listet som nær truet og lirypa som sårbar. Det har vært en markant nedgang i utbyttet av harejakta, og jakt på rype blir nå av mange grunneiere stoppet eller redusert i ulike områder for å sikre at bestanden kan ta seg opp igjen. Truslene mot disse artene er sammensatte, både endringer i predasjonstrykk, jakttrykk og klimaendringer spiller inn.

En miljøkvalitetsnorm definerer ønsket miljøstatus for en art, naturtype eller økosystem og oppretter et kunnskapssystem for å kunne måle om kvalitetsnormen er nådd. Så langt har miljømyndighetene bare anvendt miljøkvalitetsnorm etter § 13 i naturmangfoldloven for villaks. I stortingsmeldingen for naturmangfold omtales kvalitetsnormen for villaks, men meldingen beskriver ikke hvilke andre områder regjeringen kan tenke seg å bruke miljøkvalitetsnormer på.

Miljøkvalitetsnorm vil være et nyttig virkemiddel for flere jaktbare arter som i dag ikke har et transparent og etterprøvbart kunnskapssystem, og vil slik være aktuelt for arter som villrein, bever, hare, lirype, fjellrype og skogshøns.

Foto: Myflangre. Finn Michelsen/Sabima.

Miljøkvalitetsnorm for økosystemene – myra først!

Hva mener vi med at den økologiske tilstanden i et økosystem som myr, fjell, skog eller hav er god – og hva er god nok? I stortingsmeldingen skriver regjeringen at de vil igangsette et arbeid for å definere dette, og at målene for økosystemene skal foreligge innen utgangen av 2017. Skal mål for tilstanden i hovedøkosystemene bety noe for forvaltning av natur, må de forankres juridisk. Det bør skje ved hjelp av § 13 i naturmangfoldloven, om miljøkvalitetsnorm. Vi vil anbefale å starte med økosystemet myr.

Forslag:

Stortinget ber regjeringen igangsette arbeidet med å lage miljøkvalitetsnormer for økosystemene innen 2020, og legge fram en miljøkvalitetsnorm for myr innen utgangen av 2017.

Begrunnelse:

Det er positivt at regjeringen vil utvikle mål for hva som er god økologisk tilstand for økosystemene, men beskrivelsene av dette arbeidet i stortingsmeldingen er uklare. Arbeidet med å klargjøre hva som menes med god økologisk tilstand i et økosystem har mye til felles med arbeidet som gjøres med Naturindeks.

Det er positivt at regjeringen vil ha på plass en forvaltning basert på definerte mål for god økologisk tilstand innen 2020. Dette må forstås som et ønske om en mer økosystembasert forvaltning.

Utfordringen til miljøforvaltningen er manglende gjennomslag overfor andre sektorer. Det er vanskelig å se at et nytt sett miljømål på økosystemnivå, vil bidra til å endre på dette. En mulighet for å bedre på denne situasjonen vil være å forankre målene juridisk ved å lage en miljøkvalitetsnorm for økosystemene i henhold til § 13 i naturmangfoldloven. Miljøkvalitetsnormen vil ikke være juridisk bindende, men være en juridisk retningslinje overfor de ulike sektorene. Det vil være vesentlig bedre med en miljøkvalitetsnorm i form av en forskrift, sammenliknet med et sett nye miljømål.

Start med myra

For myr har miljøforvaltningen i dag få virkemidler utover vern og restaurering, og myr trues av nedbygging fra mange kanter. Naturindeksen viser en jevn nedgang siden 1990. I myr/våtmark har vi i dag ikke et helthetlig kunnskapssystem, og en miljøkvalitetsnorm for myr/våtmark vil også være et sterkt bidrag til å få størst mulig effekt ut av restaureringstiltak.

Foto: Skogshøns. Arne Nævra.

Styrk naturindeksen

For å si noe kvalitativt om tilstanden i hovedøkosystem som skog, fjell og våtmark, er Naturindeks for Norge det beste verktøyet. Naturindeksen er et av våre viktigste kunnskapsverktøy, og bør lages og eies av Artsdatabanken. Slik vil Naturindeksen bli et kunnskapsverktøy, uavhengig av miljøforvaltningen, på linje med rødlistene for arter og naturtyper, og svartelisten.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen overføre ansvaret for Naturindeksen fra Miljødirektoratet til Artsdatabanken, og gi Artsdatabanken i oppdrag å utvikle Naturindeksen slik at kunnskap om truede arter og naturtyper, fremmede arter med høy økologisk risiko, og bestandenes status reflekteres i indikatorene til Naturindeksen.

Begunnelse

Naturindeksen består av transparente ekspertvurderinger etter et fastsatt indikatorsett, og må være det fremste kunnskapsverktøyet for å måle tilstanden i hovedøkosystemene. Styrken ved naturindeksen er at den gir et overblikk, og at det er faglige, ikke politiske, vurderinger som legges til grunn. Det er helt avgjørende for Naturindeksens legitimitet at vurderingene er strengt faglige. Hvilken tilstand som ønskes i et økosystem er et naturlig politisk mål, som miljøforvaltningen skal ha ansvar for å sette, men hva som er god tilstand i et økosystem er og skal fortsatt være et faglig spørsmål.

For å sikre at Naturindeksens verdinøytralitet vil en samlokalisering med rødlistene for arter og naturtyper, samt arbeidet med svartelisting av skadelige fremmede organismer være klokt, og en styrke for Naturindeksen.

Naturindeksen har i dag et indikatorsett som er omfattende, og som det er viktig å bygge videre på. Samtidig er det nødvendig å etablere en tydeligere sammenheng mellom våre viktigste kunnskapsverktøy. Det er derfor viktig at materiale fra Norsk rødliste for arter, Norsk Rødliste for naturtyper og Svartelisten over fremmede skadelige organismer i Norge inngår i indikatorsettet til Naturindeksen.

Ofte vil det være sent og dyrt å redde arter som er kritisk truet av utryddelse. For å unngå en negativ utvikling i de store økosystemene, må endringer fanges opp tidlig. Naturindeksen må derfor inneholde indikatorer som fanger endringer i bestandenes størrelser uavhengig av artenes status på rødlista.

Naturindeksen bør som i dag revideres hvert femte år.

Foto: Kvikne, Tynset. Runhild Dammen.

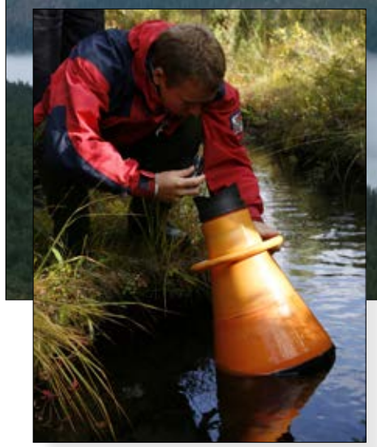

Foto: Overbåke elvemusling. Runhild Dammen. Veggfjell. Arne Nævra.

Overvåkning av natur

Arbeidet med å kartlegge og overvåke norsk natur er avgjørende for å få en kunnskapsbasert forvaltning og oppdaterte prioriteringsverktøy. Overvåkningsmetodikk må være standardisert og dekke hovednaturtyper, men må også være målrettet mot den naturen som på ulike måter er spesielt verdifull.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen sørge for at svartelista over fremmede skadelige organismer og rødlistene over truede arter og naturtyper oppdateres jevnlig, og minst hvert femte år.

Stortinget ber regjeringen styrke standardisert overvåking av natur, blant annet av forvaltningsprioriterte arter og naturtyper

Begrunnelse:
Det er et grunnleggende prinsipp at norsk naturforvaltning skal være kunnskapsbasert. Det gjelder ikke minst prioriteringer og veiing av ulike hensyn som gjøres i arealforvaltning og andre beslutninger som kan påvirke natur. Det må være mulig å peke på noe natur som mer verdifull enn annen, for å kunne veie dette opp mot andre samfunnshensyn av ulik viktighet.

Prioriteringer knyttet til naturmangfold gjøres blant annet basert på rødlistene – som viser risikoen for at arter og naturtyper kan gå tapt, og svartelista – som viser risikoen for at fremmede arter kan gjøre skade på natur. Disse oversiktene må være tilstrekkelig oppdatert for å gi riktige forvaltningsprioriteringer til enhver tid, og for å ha troverdighet.

Rødlistene og svartelista må utarbeides på verdinøytral basis av våre beste fagfolk, slik Artsdatabanken har gjort til nå. Sentralt kunnskapsgrunnlag for utarbeidelsen av listene er kartlegging av arter og naturtyper samt overvåking av natur, inkludert naturindeks – som tar temperaturen på de ulike hovednaturtypene i Norge (se også eget forslag).

I tillegg til viktige grep for norsk naturovervåkning som nevnes i meldingen, må det også fremskaffes representativ og god kunnskap om status og utvikling for forvaltningsprioriterte naturtyper av særlig betydning for artsmangfold (hotspot-habitater) – som også ofte er under sterkt press. Dessuten samles relevante og viktige data inn gjennom Artsobservasjoner, TOV, TOV-e, fuglestasjoner og flere andre.

Økologisk grunnkart for Norge

Et økologisk grunnkart er like nødvendig for en kunnskapsbasert natur- og arealpolitikk som et geografisk grunnkart er for all navigasjon. Hovedelementene i et økologisk grunnkart for Norge vil være å få på plass kartfesting over hele Norge av:

-Forvaltningsprioriterte naturtyper med NiN-systemet som grunnlag
- Arter, med særlig vekt på arter av nasjonal forvaltningsinteresse
- Landskapstyper

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen ferdigstille et økologisk grunnkart for Norge med naturtyper, arter og landskapstyper innen utgangen av 2025.

Begrunnelse:
I stortingsmeldingen beskrives et økologisk grunnkart for Norge som kartfestet miljøinformasjon. I tillegg går regjeringen igjennom eksisterende arbeid for en bedre kartlegging av naturmangfold, og vil at dagens ambisjonsnivå skal videreføres fram til 2020. Dagens ambisjonsnivå vil imidlertid ikke gi oss et økologisk grunnkart på mange tiår.

Et økologisk grunnkart krever et reelt kunnskapsløft for naturmangfold. Det er bred enighet mellom nærings- og miljøorganisasjoner om behovet for å investere i et kunnskapsløft for naturmangfold, fordi det vil gi oss en vesentlig mer kunnskapsbasert forvaltning, som igjen vil bidra til redusert konfliktnivå og kostnadsbesparelser i mange ledd.

Det mest tidkritiske elementet å få på plass i det økologiske grunnkartet er naturtypekarteleggingen.

Det er ikke gjennomført systematisk kartlegging for å stedfeste forekomster av arter, men eksisterende informasjon er i dag samlet i «Artskart». Det må gjennomføres en omfattende artskartlegging, der arter av nasjonal forvaltningsinteresse prioriteres. I tillegg må kartlegging av svartelistearter med risikovurdering «høy», «svært høy» og «potensielt høy» prioriteres.

Artsdatabanken har i samarbeid med Nordland fylkeskommune utarbeidet en effektiv metode for å kartlegge landskapstyper, og gjennomført en landskapskartlegging av Nordland fylke. Hele Norge bør kartlegges etter landskapstypemetoden, og utgjøre en del av det økologiske grunnkartet for Norge.

Gjennom prosjektet MAREANO har kunnskapen om arter, naturtyper og økosystemer i havet og særlig havbunnen økt betydelig de siste 10 årene, men fremdeles er store havområder ikke kartlagt. Kyst- og fjordstrøkene, som er blant de rikeste marine økosystemene, mangler også i stor grad kartlegging. For å bedre på denne situasjonen bør det opprettes et kyst- og fjord-MAREANO som skal fremskaffe kunnskap om kystnære strøk. Dette er nødvendig satsing for at det økologiske grunnkartet også skal omfatte det marine miljø.

Foto: Arne Nævra.

Miljøkompetanse og kapasitet i kommunene

Endringer i bruk av areal er den største trusselen mot naturmangfoldet. Gjennom sitt ansvar for arealpolitikken er det kommunene som i all hovedsak bestemmer hvordan arealene skal disponeres på de ca. 83 prosent av landarealet som ikke er vernet. Samtidig får kommunene stadig flere arbeidsoppgaver, men mindre kapasitet til å jobbe med miljø.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen, i forbindelse med stortingsmeldingen om kommunereformen, legge fram en plan for en kraftig styrking av miljøkompetansen og kapasiteten i kommunene.

Begrunnelse:
Høyere kompetanse og kapasitet på natur og miljø i kommuner må sikres for at plan- og arealsaker skal bli behandlet effektivt, og naturverdier beskyttes. En mer helhetlig, kunnskapsbasert og langsiktig arealplanlegging vil bidra til å skåne verdifull natur. Regjeringen skriver i stortingsmeldingen at den vil også sikre god miljøkompetanse i kommunene, men det er høyst uklart hvordan de har tenkt å gjøre det. Veiledning og kommunalt samarbeid er ikke nok.

Forskning viser at mangel på miljøkompetanse og kapasitet i kommunen svekker muligheten for å ivareta sitt ansvar som miljømyndighet på en tilfredsstillende måte. For å vurdere beslutninger som får konsekvenser for naturmangfold krever ansatte i kommunen med spesifikk kompetanse. En helhetlig og langsiktig tilnærming til naturmangfoldet vil styrke kommunens muligheter til å bidra i målet om å stanse tapet av naturmangfold.

Opplevelse av manglende kapasitet øker med fallende kommunestørrelse. I kommunene med under 2000 innbyggere rapporterer 65 prosent at de i liten eller svært liten grad har nødvendig kapasitet i arealplanleggingen, mens tilsvarende tall for kommuner med over 30000 innbyggere er 11 prosent. Dette er naturligvis relevant med tanke på kommunereformen, men dette løses ikke alene med kommunesammenslåing. Til gjengjeld er det høyst relevant å iverksette et kompetanseløft samtidig med kommuneformen.

61 prosent av landets kommuner har 0,5 årsverk eller mindre tilgjengelig for å drive samfunnsplanlegging, mens 32 prosent av kommunene har 0,5 prosent eller mindre til arealplanlegging (NIVI Rapport 2014:1). Dersom det legges til grunn at et fagmiljø per definisjon minimum må bestå av to personer, er det kun 28 prosent av kommunene som kan sies å ha et «fagmiljø» for å ivareta kommunens arealplanlegging. Det er avsatt flere årsverk til arealplanlegging enn til samfunnsplanlegging i norske kommuner. Kun 6 prosent av kommunene har avsatt mer enn 2 årsverk til å drive med samfunnsplanlegging. 65 prosent av kommunene sier at de i liten eller i svært liten grad opplever at de har nødvendig kapasitet i samfunnsplanleggingen, mens 54 prosent mener det samme om arealplanleggingen.

Foto: Elvemusling. Runhild Dammen.

Nytt forskningsprogram om økologi

For å sikre en kunnskapsbasert naturforvaltning er det er nødvendig med mer kunnskap om naturmangfoldets verdier, funksjon, status og utviklingstrender. Økt kunnskap om sammenhengen mellom arealbruk, økosystemenes stabilitet, tålegrense og funksjoner er nødvendig for å sikre viktige økosystemtjenester, blant annet i møte med klimaendringer. Forskningen på dette området må derfor styrkes vesentlig gjennom et eget forskningsprogram om økologi.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen igangsette et nytt forskningsprogram som ser på økosystemfunksjoner og økosystemtjenester og sammenhenger mellom disse, samt naturmangfoldets verdier, status og utviklingstrender.

Begrunnelse:
I NOU 2013:10 Naturens goder - om verdien av økosystemtjenester, anbefalte arbeidsutvalget at det burde opprettes et eget forskningsprogram som kunne se på naturmangfold, økosystemfunksjoner og økosystemtjenester, og sammenhengene mellom disse. Dette er også i samsvar med Aichi-mål 19, om behovet for økt kunnskap, vitenskapelig grunnlag og teknologi knyttet til naturmangfold, dets verdier, funksjon, status og utviklingstrender, og konsekvensene ved tap av dette mangfoldet.

Grunnlaget for en kunnskapsbasert naturforvaltning kan ikke dekkes med en omfattende kartlegging av norsk naturmangfold alene, det er også nødvendig med en styrket innsats på å fremskaffe kunnskap om naturens funksjon, status og utviklingstrender. Bedre kunnskap om økologi og økologisk forståelse i norsk natur vil være svært viktig for å se sammenhengen mellom bevaring av natur og ivaretagelse av viktige økosystemtjenester som pollinering, karbonlagring, vannrensing og flomdemping. Dette vil være avgjørende for å kunne forstå hvilke konsekvenser blant annet klimaendringer vil kunne ha for natur og samfunn. I tillegg vil et slikt forskningsprogram kunne bidra til arbeidet med å forstå utviklingstrender for truede arter og naturtyper, samt fremmede arter, og slik gi viktig kunnskap til dynamisk forvaltning av norsk natur. Forskningen på dette området må derfor styrkes vesentlig, gjennom et eget økologiprogram lagt under Norges Forskningsråd.

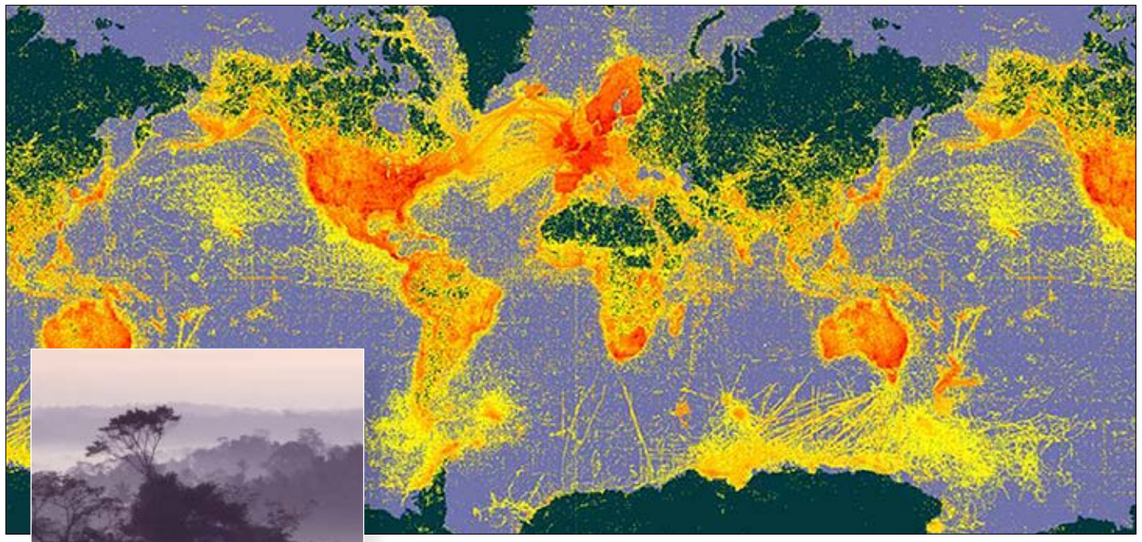

Foto:

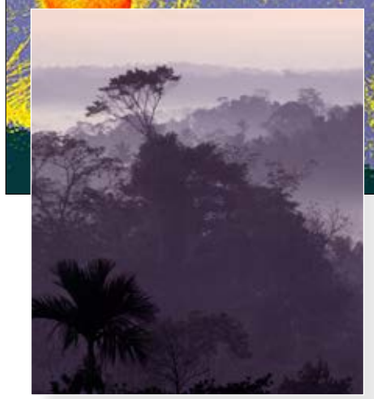

Globalt kunnskapsløft for natur

Skal FNs bærekraftmål og naturmangfoldmålene fra Aichi nås, er det behov for et internasjonalt kunnskapsløft for natur. Derfor er det internasjonale Naturpanelet (IPBES) opprettet som et globalt kunnskapsorgan, og GBIF (Global Biodiversity Facility) som den sentrale leverandør av verdinøytral kunnskap om naturmangfold. Ved å opprette et bistandsprogram for kunnskap og kompetanse om naturmangfold, kan Norge bidra til å løfte den globale kunnskapen om naturmangfold og hjelpe utviklingsland å nå de internasjonale målene.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen opprette ett bistandsprogram for et internasjonalt kunnskapsløft for natur. Programmet må bidra til at utviklingsland kan nå FNs bærekraftsmål og naturmangfoldmålene fra Aichi, og må koordineres med arbeidet i det internasjonale Naturpanelet (IPBES) og GBIF (Global Biodiversity Information Facility).

Begrunnelse:

Bærekraftmål 15 handler om bærekraftig bruk, restaurering og vern av jordas økosystemer. Målet er: «Beskytte, gjenoppbygge og fremme bærekraftig bruk av jordas økosystemer, sikre bærekraftig forvaltning av skog, bekjempe ørkenspredning, stoppe og reversere erosjon og trygge artsmangfoldet.» Målet har referanse til konvensjonen om biologisk mangfold og til Aichi-målene om å stanse tapet av naturmangfold innen 2020.

I stortingsmeldingen skriver regjeringen at den vil fortsette å støtte arbeidet under Naturpanelet, men meldingen inneholder ingen konkrete tiltak. Gjennom erfaringer fra blant annet regjeringens klima- og skogprosjekt er Norge godt posisjonert til å ta en lederrolle internasjonalt for å bygge opp kunnskap om naturmangfold

Kunnskap for alle

The Global Biodiversity Information Facility (GBIF) er en global infrastruktur for åpen deling av verdinøytrale data om naturmangfold, som er offentlig finansiert. I Norge koordineres GBIF av Naturhistorisk museum i Oslo, i nært samarbeid med Artsdatabanken, og funn fra mer enn 80 ulike norske databaser med artsfunn deles i systemet. i Artsobersvasjoner, som i dag har i underkant av 14 millioner artsfunn er en av de norske databasene som deler artsfunn med GBIF. GBIF hjelper institusjoner med å publisere data om naturmangfold i en felles standard. I dag er det registrert nesten 650 millioner artsfunn, og ca.1,6 millioner forskjellige arter i GBIF sin database.

I mange utviklingsland er naturmangfoldet dårlig kartlagt, og få har tilgang på kunnskapen. Gjennom et bistandsprogram for et kunnskapsløft om natur kan Norge bistå slik at verdifull natur blir kartlagt, og kunnskapen delt globalt.

Kapasitetsbygging

Naturpanelet (IPBES) skal levere oppdatert og sammenfattet kunnskap om den globale tilstanden for naturmangfoldet og økosystemene. Naturpanelet leverte nylig sin første fagrapport, som omhandlet pollinatorer.

Naturpanelet er opprettet etter modell fra FNs klimapanel, har 123 medlemsland, og sekretariat for kapasitetsbygging er lagt til Trondheim. Dette gir Norge en sentral og strategisk posisjon i arbeidet for å gjøre utviklingsland bedre i stand til å levere relevant og oppdatert kunnskap til Naturpanelet. Det er en stor anerkjennelse til Norge at sekretariatet for kapasitetsbygging er lagt til Trondheim. Det vitner om at Norge har kunnskap om naturmangfold og forvaltning av natur, men også en evne til å være i god dialog med land i sør og til å dyktiggjøre andre.

Økosystemutvalget som leverte sin innstilling høsten 2013 (NOU 2013:10) anbefalte også at norsk bistand i større utstrekning kan brukes til å bedre miljøforvaltningskompetanse og kapasitet innen økosystemforvaltning i utviklingsland.

Foto:

Norske bedrifter i utlandet og naturmangfold

Norske investeringer i utlandet påvirker naturmangfoldet. Mange land har svakere krav til å ta vare på natur enn vi har i Norge. Norske selskaper har likevel et ansvar for å hindre ødeleggelse av naturmangfold, og norske myndigheter kan pålegge industrien å rapportere hvordan de tar hensyn til naturmangfold.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen ta initiativ for å sikre at norske bedrifter med utenlandsinvesteringer, særlig i sektorer der det er risiko for negative effekter på sårbare økosystemer, må rapportere på hvordan de ivaretar hensynet til naturmangfold og økosystemtjenester i sin virksomhet.

Begrunnelse:

Norsk forbruk er avhengig av mange økosystemtjenester utenfor landets grenser. Samtidig påvirker norske investeringer og import tilstanden til økosystemenes evne til å levere disse tjenestene.

Norske investeringer, import og bistand har direkte og indirekte påvirkning på naturmangfoldet. Norge er et land med store utenlandsinvesteringer, primært som følge av Statens Pensjonsfond Utland, og et land med en omfattende import. Samlet sett utgjør utenlandsinvesteringer og import en stor andel av nordmenns økologiske fotavtrykk. Derfor er det vesentlig å vite noe om miljøkonsekvensene av dette.

Økosystemtjenesteutvalget sier i sin rapport at det er «viktig at vi forstår og har relevant kunnskap om effektene av vår deltakelse i en globalisert verden», og viser til at effektene av Norges samhandling med utlandet kan være diffuse og vanskelige å spore, og at kunnskapen er mangelfull. Utvalget anbefalte at effektene av norsk økonomisk aktivitet på økosystemer i andre land blir utredet.

Bedrifter bør rapportere

Selv om det er lovverket i landet der virksomheten foregår som setter rammene for næringsvirksomheten, kan norske myndigheter etterspørre selskapenes strategier for å hindre ødeleggelse av naturmangfold. Som et minimum bør aktører med virksomhet eller investeringer i tropisk skog eller andre artsrike, sårbare økosystemer, kartlegge og offentliggjøre informasjon om konsekvenser av sin virksomhet for biologisk mangfold.

I den grad norske aktører opererer med lavere miljøstandarder enn i Norge, bør det være et minimum bedriftene rapporterer om dette og begrunner hvorfor det er akseptabelt med lavere standarder.

I stortingsmeldingen sier regjeringen at den vil legge til rette for og stimulere norsk næringslivs deltakelse i internasjonalt samarbeid for å ivareta naturmangfold. Det er positivt at temaet omtales, men meldingen inneholder ingen konkrete tiltak. Et forslag om å kreve at norske bedrifter rapporterer om hvordan de ivaretar naturmangfoldet i sine investeringer i utlandet, vil bidra til å styrke naturmangfoldmeldingen.

Foto: Nasjonalpark i Kroatia.

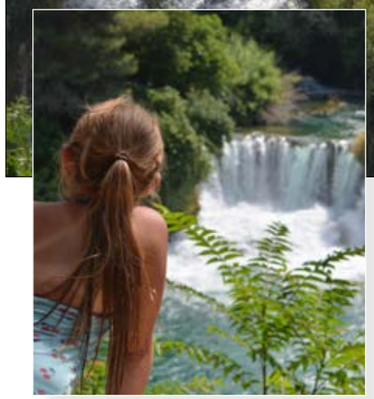

Har norsk natur har like god beskyttelse som naturen i EU?

Norge har implementert mange av EUs direktiver på miljøområdet, men ikke de to viktigste direktivene for bevaring av natur: habitatdirektivet og fugledirektivet. Da naturmangfoldloven kom, var ett av målene at norsk natur skulle få minst like god beskyttelse som naturen i EU. Sju år etter at naturmangfoldloven ble vedtatt er det derfor på tide med en utredning av i hvilken grad dette har skjedd.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen nedsette et offentlig utvalg for å utrede i hvilken grad naturmangfoldloven eventuelt gir like god beskyttelse av natur som EUs naturverndirektiver, og hva konsekvensen av en eventuell norsk tilslutning til EUs habitatdirektiv og fugledirektiv vil være.

Begrunnelse:
Direktiv 79/ 409/EEC om beskyttelsen av ville fugler (fugledirektivet) og direktiv 92/43/EEC om bevaring av naturtyper samt ville dyr og planter (habitatdirektivet), utgjør fundamentet i EUs naturvernpolitikk, og omtales som EUs naturverndirektiver. Gjennom disse direktivene har EU-landene bygget ut det såkalte Natura 2000-nettverket for å sikre naturtyper og leveområder for arter som er viktige i EU-sammenheng.

EU-parlamentet har nylig med stort flertall vedtatt å videreføre begge naturverndirektivene, som derfor i mange år framover fortsatt vil utgjøre fundamentet for naturvernpolitikken i EU. Stortingsmeldingen gjør ikke noe forsøk på å vurdere om norsk natur har like god beskyttelse etter naturmangfoldloven, som det europeisk natur har i henhold til naturverndirektivene. Konsekvenser av en eventuell implementering av direktivene er heller ikke omtalt i meldingen.

Fugledirektivet inneholder regler om vern og utnyttelse av alle naturlig forekommende ville fuglearter i EU, og deres egg og unger, reir og levesteder. Habitatdirektivet har konkrete mål for tilstanden i og utviklingen for arter og naturtyper, og skal sørge for å opprettholde eller gjenopprette en såkalt gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter. Slike juridisk bindende mål er derfor viktige verktøy for å oppnå det overordnede målet om å stanse tapet av naturmangfold. Lignende bestemmelser finnes i den norske naturmangfoldloven, men EU-landene må i tillegg svare for EU-kommisjonen når det gjelder måloppnåelse etter habitatdirektivet.

EUs to naturverndirektiv er unntatt fra EØS-avtalen, og Norge har derfor ikke implementert disse. Dette ble godtatt da EØS-avtalen ble forhandlet fordi direktivene var relativt ferske, og det ville neppe ha blitt godtatt i dag. Senere har for eksempel rammedirektivet for vann blitt sett på som en helt naturlig del av EØS-samarbeidet. Da naturmangfoldloven kom i 2009, var det en viktig målsetting at norsk natur skulle ha tilsvarende beskyttelse som natur i EU-landene, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009). I hvilken grad dette faktisk er tilfelle er ikke kjent. I 2014 ble en rapport som tok seg en gjennomgang av praktisering av naturmangfoldloven ferdigstilt, men denne tok ikke for seg i hvilken grad det er muligheter for å gjøre loven mer effektiv. Statsminister Erna Solberg sa til Stortinget i 2015 at det er vesentlig å avklare hvordan naturmangfoldloven kan gjøres bedre.

Naturmangfoldloven har nå vært i kraft i om lag sju år, og det er på tide å vurdere om det norske lovverket sørger for en minst like god beskyttelse av naturen som EUs naturverndirektiver.

Foto: Ulv. sStaffan Widstrand / WWF

Bekjemp naturkriminalitet

Miljø- og naturkriminalitet er fremdeles et problem i Norge, og det har over tid vært for få ressurser hos Økokrim til å bekjempe denne typen kriminalitet. Naturkriminalitet gjør det vanskelig å drive en forutsigbar og presis naturforvaltning, og er i dag en trussel mot trua arter i Norge.

Forslag til vedtak:
Stortinget ber regjeringen sette Økokrim i stand til å avdekke og bekjempe alvorlig miljøkriminalitet, slik at dette ikke lenger utgjør en årsak til at arter er truet av utryddelse.

Begrunnelse:
Miljøkriminalitet er en alvorlig trussel mot naturmangfold. Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og UNEP anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom USD 70 og 213 mrd. i året. I statsbudsjettet for 2016 har Stortinget bevilget 100 mill. kr til et nytt bistandsprogram som skal bidra til å bekjempe alvorlig kriminalitet. Miljøkriminalitet er et av satsingsområdene i programmet. Programmet er beskrevet i Meld. St. 37 (2014-2015) Global sikkerhet.

Også i Norge og Skandinavia er miljøkriminalitet en trussel mot naturmangfoldet. Ulovlig jakt er den største trusselen mot ulv i Skandinavia. Ulv er listet som kritisk truet på Norsk rødliste over arter 2015. I fjor ble 5 personer dømt til mellom 5 og 20 måneders fengsel for ulovlig ulvejakt, og like før jul ble en genetisk viktig ulv skutt ulovlig i Hedmark. Gaupebestanden er også utsatt for ulovlig jakt, og gaupa ble listet som sterkt truet av utryddelse i den nye rødlista for arter som ble publisert i november 2015. Sjansen for å bli tatt for miljøkriminalitet er fremdeles liten, sammenliknet med andre typer kriminalitet.

Flertallet av artene som er trua av utryddelse i Norge er knyttet til skog, og det forekommer at viktige områder for naturmangfold blir utsatt for ulovlig hogst. WWF anmeldte vinteren 2015 en sak i Krødsherad kommune, hvor et område med trua arter mistet sitt leveområde.

Mens regjeringen er i startgropen på en satsing på miljøkriminalitet internasjonalt, ser vi ikke spor av den samme satsingen i Norge.

I stortingsmeldingen skriver regjeringen at miljøkriminalitet er en negativ påvirkningsfaktor for flere trua arter, men har beskriver ingen nye tiltak eller styrking av eksisterende tiltak.

Omfattende ansvar

Mens regjeringen er i startgropen på en satsing på miljøkriminalitet internasjonalt, ser vi ikke spor av den samme satsingen i Norge. Miljøavdelingen i Økokrim har små ressurser og store oppgaver. Per i dag er det tolv ansatte i Miljøavdelingen, som har ansvar for oppfølging av 15 forskjellige lovverk. Mange av lovene som havressursloven, plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven er relativt nye og moderne lovverk. Hvis vi ikke har påtale- og etterforskningskapasitet til å følge opp saker etter disse lovene, mister vi effekten av lovene, og det svekker folks alminnelige rettsfølelse hvis lovbrudd kan begås uten stor fare for reaksjoner.

De viktigste miljøreglene Økokrim har ansvar for er lover og forskrifter som beskytter naturmangfoldet (viltloven, naturmangfoldloven, motorferdselsloven, lakse- og innlandsfiskeloven, plan- og bygningsloven, akvakulturloven og havressursloven), lover og forskrifter som beskytter mot forurensning, avfall og helse- eller miljøfarlige produkter (forurensingsloven, produktkontrolloven, skipssikkerhetsloven, matloven); lover og forskrifter som beskytter våre kulturminner og kulturmiljøer (kulturminneloven og plan- og bygningsloven); og lover og forskrifter som beskytter arbeidsmiljøet (arbeidsmiljøloven og produktkontrolloven).

Norge har et moderne og forholdsvis sterkt lovverk for å beskytte natur og miljø, og det er viktig at det er kapasitet nok hos politi og påtalemyndigheter til å følge opp disse lovverkene. Oppgavene som i dag er tillagt miljøavdelingen er omfattende, og det er derfor nødvendig å styrke dette arbeidet. Det er ikke akseptabelt at miljøkriminalitet utgjør en betydelig trusselfaktor mot viktige naturverdier.

Foto: Guttuli. Runhild Dammen.

Styrk naturens rettsikkerhet

For å sikre naturens rettsikkerhet er det viktig at det finnes en reell mulighet til å overprøve forvaltningsvedtak på et uavhengig og upartisk nivå. En måte å sikre dette på kan være å etablere et uavhengig kontrollorgan i Norge, som gir reell mulighet til å overprøve vedtak fra et uavhengig og sektornøytralt ståsted. Dette vil oppfylle Århuskonvensjonens krav om allmenhetens adgang til uavhengig overprøving av vedtak som påvirker natur- og miljø.

Forslag til vedtak:

Stortinget ber regjeringen sette ned et offentlig utvalg for å utrede hvordan en statlig natur- og miljøklagenemnd kan organiseres.

Begrunnelse:

For å sikre naturens rettsikkerhet er det viktig at det finnes en reell mulighet til å overprøve forvaltningsvedtak på et uavhengig og upartisk nivå. Flere land har etablert slike ordninger for å oppfylle Århuskonvensjonen. I Danmark finnes det for eksempel et særskilt klageorgan for miljøsaker «Natur- og miljøklagenævnet», som er uavhengig klageorgan for forvaltningsvedtak innenfor natur- og miljøområdet. Klagenævnet ble opprettet nettopp med det formål å sikre at forvaltningsvedtak som angår miljøspørsmål kunne avgjøres av et uavhengig organ som hadde den nødvendige faglige integritet til å kunne foreta en avveining av motstridende interesser basert på en juridisk og faglig vurdering. Klagenævnets faglige og rettslige kompetanse, samt uavhengigheten fra politisk styring, gir organet en sterk stilling ved overprøving av forvaltningsvedtak innenfor miljøområdet.

Internasjonal forpliktelse

Århuskonvensjonen, som Norge undertegnet i 1998, krever at allmenheten skal ha «tilgang til en overprøvingsprosedyre for en domstol og/eller et annet uavhengig eller upartisk organ etablert ved lov, for å bestride den materielle og prosessuelle lovligheten av enhver beslutning». Århuskonvensjonen sier videre at disse overprøvingsprosedyrene ikke skal være uoverkommelig dyre, «enten være vederlagsfri eller forbundet med lave kostnader" og at myndigheter skal vurdere å opprette hensiktsmessige hjelpemekanismer for å fjerne eller redusere økonomiske hindringer, jf. Artikkel 9.

Dyrt å kjøre saker for retten

I Norge er prøving av forvaltningsvedtak henvist til det alminnelige domsstolsystemet. Kostnadene forbundet med domstolsprøving så store i Norge at allmenheten i praksis ikke har adgang til å kjøre rettsaker på vegne av naturen. Organisasjoner og enkeltpersoner risikerer millioner i saksomkostninger. I rettsaken for å bevare naturverdiene i Sørdalen naturreservat, hvor saksøkerne har fått medhold i tingretten, var saksomkostningene på om lag 3,5 mill. På grunn av de høye saksomkostningene blir det ikke kjørt mange rettsaker på vegne av miljøet og man får derfor sjelden prøvd miljølovgivingen ovenfor retten. Bare 0,5 % av sakene som ble kjørt for domstolene i perioden 1996-2005 omhandlet miljøspørsmål. De fleste miljøsaker blir endelig avgjort innenfor forvaltningsapparatet, der hensynet til uavhengighet mellom vedtaks- og klageorganet sjelden er ivaretatt. Dette er i konflikt med prinsippene i Århuskonvensjonen som Norge har sluttet seg til, og svekker rettsikkerheten naturen skal ha.

Et eget kontrollorgan – «Natur- og miljøklagenemd»

I Norge finnes det flere systemer for uavhengig overprøving av forvaltningsvedtak, som for eksempel Pasientklagenemda, Utlendingsnemnda og Klagenemda for miljøinformasjon, men det finnes ingen egen klagenemd for behandling av forvaltningsvedtak innenfor natur- og miljøområdet. En slik miljøklagenemnd bør utredes også i Norge. Skal en slik nemnd har verdi, må alle saker som berører natur, uavhengig av hvilket lovverk det er fattet med hjemmel i, kunne påklages. Det er mulig å se for seg flere modeller for en norsk «Miljøklagenemnd». En mulighet er at nemnda kan fatte vedtak i saker hvor vanlig klagebehandling er gjennomført i to instanser, og hvor saken deretter blir påklaget til nemnda. En annen mulighet er at nemnda får myndighet til å klagebehandle vedtak fattet i førsteinstans, og som berører natur etter alle relevante lovverk. En utredning bør se på begge mulighetene, og eventuelt andre muligheter.